Riigikogu põhiseaduskomisjoni istungi protokoll nr 190

Tallinn, Toompea Teisipäev, 17. november 2026

Algus 14.00, lõpp 16.22

Juhataja: Ando Kiviberg (esimees)
Protokollija: Markus Veia (konsultant)
Võtsid osa:
Komisjoni liikmed: Ants Frosch, Madis Kallas (Lauri Läänemetsa asendusliige), Helir-Valdor Seeder, Andrus Seeme (Kalle Laaneti asendusliige), Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Tanel Tein, Urve Tiidus (Hanno Pevkuri asendusliige)

Komisjoni ametnikud: Erle Enneveer (nõunik-sekretariaadijuhataja), Helin Leichter (nõunik)
Puudusid: Anastassia Kovalenko-Kõlvart, Evelin Poolamets ja Jaak Valge
Kutsutud: Kaitseministeeriumi esindaja ja töövari Daniel Mileiko; Välisluureameti esindaja (1. päevakorrapunkt); Justiits- ja Digiministeeriumi andmekaitseõiguse talituse juhataja Kristi Värk ja nõunik Kristel Niidas; Sotsiaalministeeriumi analüüsiosakonna andmepoliitika juht Liisi Lillipuu; Harju Maakohtu kohtunik Maris Juha; Eesti Rakendusuuringute Keskuse CentAR vanemanalüütik ja partner Janno Järve; Eesti Andmekaitse Liidu juhatuse liige Triin Kihuoja; Andmekaitse Inspektsiooni juristid Irina Meldjuk ja Anu Suviste; Eesti Rahvusraamatukogu juhtiv spetsialist Marianne Meiorg-Kanmaz; SA Eesti Teadusagentuur teaduseetika valdkonna juht Marten Juurik (MS Teams vahendusel); Eesti Terviseinformaatika Ühingu juhatuse liige Tõnis Jaagus; Tervise Arengu Instituudi teaduskeskuse teadusdirektor Kaire Innos ja andmekaitsespetsialist Kairi Kumm; Mõttekoja Praxis programmijuht Hede Sinisaar (MS Teams vahendusel); Tallinna Tehnikaülikooli Infotehnoloogia teaduskonna tervisetehnoloogiate instituudi professor Maie Bachmann ja teadusosakonna teadus- ja arendustegevuse korralduse nõunik Aleksander Vukkert; Tallinna Ülikooli andmekaitsespetsialist Liana Lila (2. päevakorrapunkt)

Päevakord:

1. Vabariigi Valitsuse algatatud riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (920 SE) teise lugemise ettevalmistamine
2. Vabariigi Valitsuse algatatud isikuandmete kaitse seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (1006 SE) teise lugemise ettevalmistamine
3. Info ja muud küsimused

1. Vabariigi Valitsuse algatatud riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (920 SE) teise lugemise ettevalmistamine

Ando Kiviberg tutvustas külalisi ning sõnas, et vastavalt eelmisel päeval nädala töökava muutmisel kokkulepitule jätkab komisjon Vabariigi Valitsuse algatatud riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (920 SE) teise lugemise ettevalmistamist. Samal istungil soovitakse teha ka menetlusotsused. Eelmisel päeval vaatas komisjon läbi muudatusettepanekud, kuid mõned küsimused jäid lahtiseks. Ta tegi ettepaneku vaadata muudatusettepanekud uuesti järjest läbi ning otsustada iga ettepaneku puhul, kas seda toetada või mitte.

A. Kiviberg sõnas, et muudatusettepanekuga nr 1 võimaldatakse salastatud teavet sisaldavate relvasüsteemide puhul rakendada tavapäraste kaitsenõuete asemel süsteemi eripärale vastavaid alternatiivseid kaitsemeetmeid. Ta küsis, kas muudatusettepanekut nr 1 muudatusettepanekute loetelu kavandis on vaja hääletada või on kõik sellega nõus. Komisjoni liikmed nõustusid muudatusettepanekuga. Muudatusettepanekute loetelu kavandi muudatusettepanek nr 1:

1. Täiendada eelnõu § 1 (riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse muutmine) uue punktiga 11, muutes järgnevate punktide numeratsiooni, järgmises sõnastuses:

11) paragrahvi 17 täiendatakse lõigetega 4–6 järgmises sõnastuses:
”(4) Salastatud teabekandjat tuleb kaitsta käesolevas seaduses ja selle alusel antud õigusaktides sätestatud nõuete kohaselt.
(5) Salastatud teavet või salastatud teabekandjat sisaldava relvasüsteemi kaitse tuleb tagada muude meetmetega, kui seda ei ole kasutusotstarbe või muu eripära tõttu võimalik või otstarbekas kaitsta käesolevas seaduses ja selle alusel antud õigusaktides sätestatud viisil. Sellise relvasüsteemi kaitse meetmed kooskõlastatakse vastavalt Kaitsepolitseiameti, Kaitseväe, Välisluureameti või riigi julgeoleku volitatud esindajaga.
(6) Vabariigi Valitsus võib riigisaladuse ja salastatud välisteabe kaitse korras ette näha käesoleva paragrahvi lõikes 5 nimetatud meetmete kohaldamise alused ja korra.”;

Põhiseaduskomisjon
Juhtivkomisjon: ARVESTADA TÄIELIKULT (konsensus: Ants Frosch, Madis Kallas, Ando Kiviberg, Helir-Valdor Seeder, Andrus Seeme, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Tanel Tein, Urve Tiidus).

Ando Kiviberg sõnas, et muudatusettepanekuga nr 2 antakse riigisaladuse välisriigile või rahvusvahelisele organisatsioonile avaldamise otsustamine Vabariigi Valitsuse julgeolekukomisjoni asemel valdkonna eest vastutavale ministrile.

Ants Frosch küsis, kas Vabariigi Valitsuse julgeolekukomisjon tegutseb jätkuvalt.

Kaitseministeeriumi esindaja selgitas, et kriisiolukorra ja riigikaitse seadusega muudeti Vabariigi Valitsuse julgeolekukomisjoni rolli, mistõttu tehakse vastav muudatus ka arutatavas eelnõus. Julgeolekukomisjonil on koordineeriv roll, kuid nimetatud seaduse kohaselt ei peaks tema pädevuses enam olema riigisaladuse välisriigile või rahvusvahelisele organisatsioonile avaldamise üle otsustamine. Ta lisas, et tema teada oli julgeolekukomisjon alles hiljuti kogunenud.

Ants Frosch küsis täpsustuseks, kas hiljuti kogunes Vabariigi Valitsuse julgeolekukomisjon või julgeolekukabinet.

Kaitseministeeriumi esindaja vastas, et tema teada kogunesid nii julgeolekukabinet kui ka Vabariigi Valitsuse julgeolekukomisjon.

Ando Kiviberg küsis, kas muudatusettepanekut nr 2 muudatusettepanekute loetelu kavandis on vaja hääletada või on kõik sellega nõus. Komisjoni liikmed nõustusid muudatusettepanekuga. Muudatusettepanekute loetelu kavandi muudatusettepanek nr 2:

2. Muuta eelnõu § 1 (riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse muutmine) punktis 14 (uue numeratsiooni punkt 15) muudetava riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse § 20^1 lõike 1 punkt 2 ja sõnastada see järgmiselt:

„2) valdkonna eest vastutava ministri otsuse alusel, mis on tehtud pärast Siseministeeriumi, Välisministeeriumi, julgeolekuasutuste ja riigi julgeoleku volitatud esindaja arvamuste ärakuulamist, ning tingimusel, et teabe vastuvõtja tagab kaitse avaldatava teabe avalikuks tuleku eest.“.

Põhiseaduskomisjon
Juhtivkomisjon: ARVESTADA TÄIELIKULT (konsensus: Ants Frosch, Madis Kallas, Ando Kiviberg, Helir-Valdor Seeder, Andrus Seeme, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Tanel Tein, Urve Tiidus).

Ando Kiviberg sõnas, et muudatusettepanekuga nr 3 viiakse riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse sõnastus kooskõlla KORKS-i muudatustega. Tegemist on tehnilise parandusega. Ta küsis, kas muudatusettepanekut nr 3 muudatusettepanekute loetelu kavandis on vaja hääletada või on kõik sellega nõus. Komisjoni liikmed nõustusid muudatusettepanekuga. Muudatusettepanekute loetelu kavandi muudatusettepanek nr 3:

3. Täiendada eelnõu § 1 (riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse muutmine) uue punktiga 27 (uue numeratsiooni punkt 28), muutes järgnevate punktide numeratsiooni, järgmises sõnastuses:

„**28)** paragrahvi 30^1 lõikes 1 asendatakse sõna „riigikaitse“ sõnadega „kriisiolukorra ja riigikaitse“;“.

Põhiseaduskomisjon
Juhtivkomisjon: ARVESTADA TÄIELIKULT (konsensus: Ants Frosch, Madis Kallas, Ando Kiviberg, Helir-Valdor Seeder, Andrus Seeme, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Tanel Tein, Urve Tiidus).

Ando Kiviberg sõnas, et muudatusettepanek nr 4 puudutab kodakondsuse teemat ning selle aluseks on Riigikohtu arvamuses esitatud soovitus võimaldada teatud juhtudel kaalutlusõigust. Ta andis külalistele sõna muudatusettepaneku põhjenduste täpsemaks selgitamiseks.

Kaitseministeeriumi esindaja selgitas, et Kaitseministeerium toetab riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduses riigisaladusele juurdepääsu loa andmisest keeldumise aluste sätestamist. Mitmikkodakondsuse küsimusele on lähenetud erinevalt, kaaludes nii

imperatiivse keeldumisaluse kehtestamist kui ka küsimuse seaduse tasandil reguleerimata jätmist. Ta tõi esile olukorra, kus isik on saanud Eesti kodakondsuse naturalisatsiooni korras, kuid omandanud samal ajal sünnijärgselt teise riigi kodakondsuse, mis on selles riigis jäänud vormistamata. Riigikohtu suunistest ja põhiõiguste riive proportsionaalsusest lähtudes kaldutakse seisukoha poole, et säte tuleks sõnastada kaalutlusõigust võimaldavana, mitte imperatiivse keeldumisalusena. Ta lisas, et ka NATO ja Euroopa Liidu liikmesriikide seas on riike, kes aktsepteerivad mitmikkodakondsust ka julgeolekukaalutlustest lähtudes, mistõttu tuleb ka seda normi sõnastamisel arvestada. Ta tõi võrdluseks kaitseväeteenistuse seaduse § 39 lõike 1 punkti 4 koostoimes lõikega 6 ning selgitas, et välisriigis sündinud isikul on võimalik asuda Eestis ajateenistusse taotluse alusel, kuid taotluse esitamata jätmisel vabastatakse ta ajateenistusest. Sellise regulatsiooniga on sisuliselt aktsepteeritud võimalust, et isikul on ajateenistuskohustus ka teises riigis, kuid ei ole kehtestatud absoluutset keeldu teda Eestis ajateenistusse kutsuda. Ta märkis, et lojaalsuskonflikti küsimust on seega riigikaitsekohustuse puhul Eesti õiguses juba käsitletud ning kaalutlusõigust võimaldav lahendus ei oleks julgeolekukaalutlustest lähtudes täiesti pretsedenditu.

Välisluureameti esindaja märkis, et saab rääkida vaid Välisluureameti, mitte Kaitsepolitseiameti eest. Ta käsitles muudatusettepanekut kahest aspektist. Välisluureamet teeb julgeolekukontrolli üksnes piiratud isikute ringi suhtes, kuhu kuuluvad näiteks Siseministeeriumi juhtkond, Välisluureameti teenistujad, Kaitseväe juhtkond ja prokurörid. Tema sõnul ei mõjutaks kavandatav norm Välisluureameti tööd nende isikute kontrollimisel, kuna kontrollitavatel ametikohtadel olevad isikud on Eesti kodanikud. Teise aspektina tõi ta esile, et Välisluureamet väljastab riigi julgeoleku volitatud esindaja kaudu juurdepääsusertifikaate Euroopa Liidu ja NATO salastatud teabele. Seejuures tuleb lisaks riigisaladuse ja salastatud välisteabe seadusele arvestada NATO ja Euroopa Liidu reegleid, mille kohaselt tuleb mitme kodakondsusega isiku puhul hinnata lojaalsuskohustust. Seega arvestatakse mitmikkodakondsusega seotud kaalutlusi juurdepääsusertifikaatide väljastamisel juba praegu. Ta pidas mõistlikuks hinnata samu asjaolusid ka riigisaladusele juurdepääsu loa andmisel, kuna salastatud teabe kaitse tuleb tagada sõltumata sellest, kas tegemist on Eesti riigisaladuse või NATO salastatud teabega.

Urve Tiidus palus tuua konkreetse näite mitmikkodakondsusega isiku ajateenistusse kutsumisel tekkivate probleemide kohta ning selgitada, milles need probleemid seisnevad.

Kaitseministeeriumi esindaja sõnas, et tõi ajateenistusse kutsumise näite vastuseks eelneval päeval põhiseaduskomisjonis väljendatud seisukohale, mille kohaselt ei peaks seaduse tasandil mitmikkodakondsust aktsepteerima. Eestis on ajateenistusse kutsutud ka Eesti ja Venemaa kodakondsusega isikuid ning selles küsimuses on olemas kohtupraktika. Ta selgitas, et sellisel isikul on ka Eesti riigi ees riigikaitsekohustus ning tegemist on kaalutluskohaga. Tema sõnul võimaldab kaitseväeteenistuse seaduse § 39 jätta isiku ajateenistusse kutsumata olukorras, kus isik on sündinud välisriigis ja omandanud seeläbi selle riigi kodakondsuse või saanud Venemaa kodakondsuse muul viisil ning tal on ka Eesti kodakondsus. Ta tõi esile kohtus käsitletud juhtumi, kus isikule ei võimaldatud ajapikendust ning isik osutas sellele, et tal on ka Venemaa kodakondsus. Praktikas on Eesti ja Venemaa kodakondsusega isikud Eestis ajateenistuse läbinud.

Ando Kiviberg märkis taustaks, et eelmisel päeval toimus kõnealusel teemal pikk ja põhjalik arutelu. Algselt oli kavandatud imperatiivne keeldumisalus, mille kohaselt välistaks välisriigi kodakondsuse olemasolu riigisaladusele juurdepääsu loa saamise. Riigikohus leidis aga oma arvamuses, et selline säte piiraks liialt põhiõigusi, ning soovitas näha ette kaalutlusõiguse.

Helir-Valdor Seeder küsis Kaitseministeeriumi esindaja toodud näitest lähtudes, kas ministeeriumil on ülevaade, kui palju Venemaa kodakondsusega isikuid on Eestis kaitseväeteenistuse ja ajateenistuse läbinud või viibib praegu teenistuses. Ta palus juhul, kui andmeid ei ole võimalik istungil esitada, selgitada, kas neid on võimalik saada hiljem.

Kaitseministeeriumi esindaja vastas, et kõnealuseid andmeid ei ole võimalik täielikult kontrollida, kuna Venemaa Föderatsioon ei avalda teavet selle kohta, kellel on Venemaa kodakondsus, ning teise riigi kodakondsuse olemasolu selgub üksikjuhtumite menetlemisel. Tema sõnul ei ole isik kohustatud teatama, et tal on ka mõne teise riigi kodakondsus. Eelnevalt kirjeldatud juhtumis tõi isik ise menetluse käigus esile, et tal on Venemaa Föderatsiooni kodakondsus. Sel viisil on teatavaks saanud üksikud juhtumid. Seadus ei keela sellise isiku ajateenistusse kutsumist, kuid võimaldab jätta ta ajateenistusse kutsumata.

Helir-Valdor Seeder täpsustas, et soovis andmeid ministeeriumile teadaolevate juhtumite kohta, mitte teavet isikute kohta, kelle Venemaa kodakondsus ei ole teada. Ta küsis, kui palju Venemaa kodakondsusega isikuid on teadaolevate juhtumite põhjal Eestis teenistusse asunud ja teenistuse läbinud ning kas need andmed on võimalik komisjonile esitada.

Kaitseministeeriumi esindaja sõnas, et ta saab andmeid pärast istungit kontrollida, kuid praegu tal vastavat teavet ei ole.

Ants Frosch palus külaliste seisukohta teatamiskohustuse reguleerimise kohta. Tema sõnul on ta kättesaadavate materjalide põhjal järeldanud, et teatamiskohustusega välisriikide nimekiri on kehtestatud Kaitsepolitseiameti 29. septembri 2023. aasta käskkirjaga nr 1-3/12. Ta pidas selgeks ja loogiliseks põhimõtet, et teatamiskohustus puudutab üksnes nimekirja kantud riike. Arutelus on ühe võimalusena käsitletud teatamiskohustuse toomist seaduse tasandile ning nimekirja kehtestamist Kaitsepolitseiameti käskkirja asemel siseministri määrusega. Ta küsis, kas sellisel juhul ei võiks nimekiri kujuneda ebasõbralike riikide loeteluks, mida hakatakse ka aktiivselt kasutama. Praegu on nimekiri suhteliselt vähe tuntud.

Ando Kiviberg sõnas, et Ants Froschi küsimus on küll osaliselt seotud arutatava muudatusettepanekuga, kuid teatamiskohustuse teemat käsitletakse põhjalikumalt lisamuudatusettepaneku arutamisel. Kuivõrd A. Frosch oli nõus arutama seda hiljem, soovis ta, et külalised annaksid küsimusele vastuse seitsmenda muudatusettepaneku arutamisel.

Helir-Valdor Seeder sõnas, et seniste selgituste põhjal rakendatakse juba praegu nii taustakontrollis kui ka riigisaladusele juurdepääsu loa andmisel kaalutlusõigust, sealhulgas topelt- või mitmikkodakondsusega isikute puhul, kuigi kodakondsusega seotud asjaolu ei ole seaduses eraldi alusena sätestatud. Tema sõnul on külaliste kolleegid varasemates aruteludes sellist praktikat kinnitanud, kuid soovinud vastava aluse seaduses üheselt fikseerida. Ta küsis, millist sisulist probleemi kavandatava muudatusega lahendatakse ning miks on vaja tundlikku

ja vastuolusid tekitavat teemat tema hinnangul kaheldavas sõnastuses seaduses reguleerida, kui seni on olnud võimalik kaalutlusõigust rakendada ka ilma eraldi aluseta. Ta soovis teada, kas kavandatavast muudatusest oleks võimalik loobuda.

Välisluureameti esindaja sõnas, et ei saa küsimusele vastata, kuna Välisluureamet selliseid juhtumeid ei lahenda ning ameti julgeolekukontrolli subjektid on Eesti kodanikud. Ta tõi mitmikkodakondsuse seaduses sätestamise võimaliku põhjendusena esile, et Euroopa Liidu ja NATO salastatud teabele juurdepääsusertifikaatide väljastamisel tuleb mitmikkodakondsust juba arvestada. Seejuures ei ole Euroopa Liidu ja NATO reeglites mitmikkodakondsuse arvestamine seotud teatamiskohustusega. Euroopa Liidu salastatud teabe puhul tuleb mitmikkodakondsust arvestada eeskätt siis, kui Euroopa Liidu kodanikul on ka Euroopa Liitu mittekuuluva riigi kodakondsus, NATO salastatud teabe puhul aga siis, kui isikul on ka NATO-sse mittekuuluva riigi kodakondsus. Seega peab Välisluureamet oma töös mitmikkodakondsust juba praegu arvesse võtma.

Ando Kiviberg selgitas taustaks, et muudatusettepaneku algatajad on Siseministeeriumi valitsemisala ametkonnad, kelle kõik esindajad ei saanud tänasel istungil osaleda, kuna viibivad välislähetuses, sest ei olnud arvestanud vajadusega eelnõu komisjonis veel kord arutada. H.-V. Seederi küsimusele muudatuse vajalikkuse kohta peaks vastama muudatusettepaneku algataja esindaja, kes saaks anda põhjalikuma selgituse. Tänasel istungil neid, nagu selgitatud, kahjuks ei ole.

Helir-Valdor Seeder sõnas, et küsimuse olulisust arvestades ei pea komisjon seda arutelu tänasel istungil lõpetama ega saa tema hinnangul asuda menetlusotsuseid tegema olukorras, kus muudatusettepaneku algataja esindaja viibib välislähetuses ning küsimustele ei ole saadud vastuseid. Ta ei pidanud sellist menetluskäiku korrektseks ning märkis, et arutelu võib jätkata järgmise nädala istungitel, kuna komisjonil ei ole kohustust küsimust täna lahendada. Ta jätkas küsimustega istungil osalevatele esindajatele ning viitas Välisluureameti esindaja selgitusele, et muudatus ametit olulisel määral ei puuduta, kuna julgeolekukontrolli tehakse Eesti kodanike suhtes. Kaitseministeeriumi esindaja selgitustest ja toodud näitest lähtudes leidis ta, et on tekkinud tema hinnangul seadusega reguleerimata ja seadusevastane olukord, kus ka Venemaa kodakondsusega isikud võivad asuda Eestis ajateenistusse või Kaitseväkke. Ta märkis, et selliste juhtumite olemasolul ei saa välistada ka nende isikute tööle asumist prokuratuuri või mujale, mistõttu võib Välisluureametil tekkida tulevikus vajadus ja võimalus rakendada mitmikkodakondsusega seotud kaalutlusõigust. Ta küsis, millel põhineb kindlus, et Eesti kodanikud, kellel on ühtlasi teise, sealhulgas Eestile vaenuliku riigi kodakondsus, ei võiks asuda tööle prokuratuuri või Siseministeeriumi juhtkonda. Tema hinnangul võib mitmikkodakondsuse puhul kaalutlusõiguse seaduses sätestamine viia olukorrani, kus tulevikus on ka siseministril mitu kodakondsust.

Ando Kiviberg küsis H.-V. Seederilt, kas ta sai õigesti aru tema mõttekäigust, et kavandatava sõnastusega nõustumisel võib tulevikus siseministril olla mitu kodakondsust. Ta palus selgitada, kuidas välistab kehtiv õigus sellise võimaluse praegu.

Helir-Valdor Seeder kinnitas, et A. Kiviberg sai tema mõttekäigust õigesti aru. Ta sõnas, et tema hinnangul on kehtivas õiguses selles küsimuses lünk. Kuigi Eesti seadus välistab

mitmikkodakondsuse, võib see praktikas tekkida, kuna põhiseaduse kohaselt ei saa isikult võtta sünniga omandatud Eesti kodakondsust ning teiste riikide kodakondsusseadusi ei saa Eesti muuta. Seetõttu soovis ta teada, kuidas on mitmikkodakondsusega isikud saanud Eesti Kaitseväes teenida. Ta tõi näiteks Ameerika Ühendriikides sündiva lapse, kelle üks vanem on sünnijärgne Eesti kodanik ja teine Venemaa kodanik ning kellel tekib tema kirjeldatud olukorras Ameerika Ühendriikide, Venemaa ja Eesti kodakondsus. Kuna laps on sünnijärgne Eesti kodanik, ei saa Eesti riik temalt Eesti kodakondsust ära võtta. Tema käsitluse kohaselt ei võimalda Eesti seadused mitmikkodakondsust ning välistavad sellise isiku teenimise avalikus teenistuses. Tema hinnangul on eri riikide õigusest tulenevat vastuolu seni vaikiva konsensusega aktsepteeritud, kuid Eesti siseriiklikus õiguses ei ole mitmikkodakondsuse võimalikkust sõnaselgelt tunnustatud. Kavandatava muudatusega tehtaks seda esimest korda.

Ando Kiviberg ei nõustunud H.-V. Seederi väitega ning märkis, et muudatusettepanekus ei nimetata Eesti kodakondsust. Tema sõnul ei muuda kavandatav muudatus mitmikkodakondsust puudutavat õiguslikku olukorda ega seadusta Eestis topeltkodakondsust. Ta pidas vastupidist seisukohta H.-V. Seederi tõlgenduseks, mille esitamiseks on tal õigus. Ta leidis, et seaduse sellisel kujul vastuvõtmise korral tuleks jätta Vabariigi Presidendi hinnata, kas see on põhiseadusega kooskõlas. Kui president leiab, et H.-V. Seederi seisukoht on põhjendatud, saab ta seaduse Riigikogule tagasi saata.

Helir-Valdor Seeder jäi oma seisukoha juurde ega nõustunud komisjoni esimehe selgitusega muudatusettepaneku õigusliku mõju kohta. Eesti kuulub nii NATO-sse kui ka Euroopa Liitu ning tema tõlgenduse kohaselt võimaldab kavandatav säte anda kaalutlusotsuse alusel riigisaladusele juurdepääsu loa isikule, kellel on ühtaegu teatamiskohustusega riigi ja mõne Euroopa Liidu või NATO liikmesriigi, sealhulgas Eesti kodakondsus. Ta käsitles teatamiskohustusega riike Eestile vaenulike riikidena ning leidis, et sellise sättega tunnustataks esimest korda Eesti siseriiklikus õiguses topeltkodakondsust, nähes mitmikkodakondsusega isikutele ette menetlused ja õigused, sealhulgas võimaluse saada juurdepääs riigisaladusele. Alternatiivina kordas ta eelmisel istungil esitatud ettepanekut sätestada seaduses üheselt, et teatamiskohustusega riigi kodakondsusega isikule riigisaladusele juurdepääsu luba ei anta. Tema teada on selliseid riike 12. Tema hinnangul annaks see julgeolekuasutustele selge keeldumisaluse, viitamata topeltkodakondsusele, ning oleks kavandatavast kaalutlusõigust võimaldavast lahendusest põhimõtteliselt erinev lähenemine. Tema ettepanekut ei tohiks kõrvale jätta, vaid see tuleks panna hääletusele, et selgitada välja komisjoni enamuse toetus. Ta palus Kaitseministeeriumi ja julgeolekuasutuse esindajatel kommenteerida oma kartusi ning selgitada, kas kavandatava sõnastusega kaasneb tema kirjeldatud probleem.

Välisluureameti esindaja täpsustas oma varasemat selgitust, millest võis jääda mulje, et kavandatavad muudatused ei puuduta Välisluureametit üldse. Ta selgitas, et pidas silmas sel hetkel põhiseaduskomisjonis ekraanil olnud sätet, mis käsitles välisriigi kodanikku, kellel on üksnes ühe või mitme teatamiskohustusega välisriigi kodakondsus, mitte Eesti kodanikke. Kaalutlusõigust puudutava sätte puhul möönis ta, et mitmikkodakondsusega isikute esinemist Välisluureameti kontrollitavate isikute seas ei saa välistada. Ta märkis, et mitmikkodakondsus ilmneb sageli näiteks piiriületustemplite kaudu ning Eesti riigil puudub täielik ülevaade sellest, kellel on lisaks mõne teise riigi kodakondsus. Ta ei osanud lõplikult öelda, kas

selliseid isikuid on ka Välisluureameti julgeolekukontrollile alluvatel kõrgetel ametikohtadel või ameti enda teenistujate seas, kuid ei välistanud seda võimalust. Julgeolekuasutused rakendavad mitmikkodakondsusega seotud kaalutlusõigust iga kord, kui hinnatakse isikule Euroopa Liidu või NATO salastatud teabele juurdepääsu võimaldamist. Tema sõnul tuleneb vastav kohustus NATO personalijulgeoleku direktiivist ja Euroopa Liidu julgeolekueeskirjadest.

Kaitseministeeriumi esindaja täpsustas oma varasemat selgitust, et vältida vääritimõistmist. Kaitseväeteenistuse seaduse kõnealune regulatsioon ei käsitle otseselt kodakondsust, vaid välisriigis sündinud või teise riigi ajateenistuse läbinud isiku võimalust täita Eestis kaitseväeteenistuskohustust. Ta selgitas, et isik arvatakse reservi ja vabastatakse ajateenistusest, kuid kui ta esitab ise taotluse ajateenistusse asumiseks, tekib kaalutlusvõimalus. Tema sõnul jäetaks selliste probleemsete riikidega seotud juhtudel isik tõenäoliselt Eestis ajateenistusse kutsumata. Kui menetluse käigus selgub, et isikul on sellise teise riigi kodakondsus, on võimalik keelduda tema ajateenistusse võtmisest.

Helir-Valdor Seeder kordas oma seisukohta, et Eesti siseriiklikus õiguses ei ole topeltkodakondsust seadustatud ega sellega seotud menetlusi ette nähtud. Ta viitas Kaitseministeeriumi esindaja täpsustusele, et kõnealune kaitseväeteenistuse seaduse regulatsioon ei käsitle välisriigi kodakondsust, vaid välisriigis teenimist, elamist või sündimist. Ta küsis, kas on õigesti aru saanud, et ka viidatud seaduses ega mujal Eesti siseriiklikus õiguses ei ole kodakondsuse küsimust sellisel kujul reguleeritud.

Kaitseministeeriumi esindaja vastas, et kõnealuses sättes ei nimetata kodakondsust sõnaselgelt, kuid välisriigis sündimist puudutavast tingimusest on tema sõnul järeldatav ka sünnijärgse välisriigi kodakondsuse tekkimise võimalus.

Helir-Valdor Seeder sõnas, et näiteks Rootsis või mujal välisriigis sündinud Eesti kodanik võib soovi korral teenida Eesti Kaitseväes.

Ando Kiviberg täpsustas, et muudatusettepanek oli algselt sõnastatud imperatiivse keeldumisalusena, kuid Riigikohus leidis selle kohta antud arvamuses, et selline lahendus piiraks liialt põhiõigusi, ning soovitas ühe võimalusena näha sättes ette kaalutlusõiguse. Sellest lähtudes pakkus Siseministeerium välja arutatava sõnastuse, millega leevendati algset varianti. Ta küsis H.-V. Seederilt, kas võib panna tema ettepaneku hääletusele, ettepanekuna jääda Siseministeeriumi algselt pakutud sõnastuse juurde. Selle kohaselt keeldutaks juurdepääsuloa andmisest või selle kehtivuse pikendamisest füüsilisele isikule, kellel on teatamiskohustusega välisriigi kodakondsus või mitu kodakondsust, millest vähemalt üks on teatamiskohustusega välisriigi kodakondsus. Just seda algset sõnastust pidas Riigikohus oma arvamuses teatud olukordades liialt põhiõigusi piiravaks.

Helir-Valdor Seeder kutsus komisjoni liikmeid toetama ettepanekut jääda algse sõnastuse juurde, mis tema sõnul pärineb julgeolekuasutustelt ja ekspertidelt, kes kõnealust sätet oma igapäevatöös rakendavad. Algset teksti on leevendatud Riigikohtu soovituse alusel, mitte Riigikohtu kohtulahendist tulenevalt, ning selles küsimuses ei ole Riigikohus loonud kohtulikku pretsedenti. Tema hinnangul tekitaks kaalutlusõigust võimaldav lahendus

mitmikkodakondsuse puhul keerulise, ebamäärase ja mitmeti tõlgendatava olukorra, samas kui julgeolekuasutuste algselt pakutud tekst on selge ja üheselt mõistetav. Ta leidis, et kui isikud tulevikus riigisaladusele juurdepääsu loa andmisest keeldumise vaidlustavad, tuleks läbida kohtumenetlus ja saada küsimusele vastus selle käigus, mitte näha paindlikumat lahendust ette juba ennetavalt. Tegemist on riigi julgeoleku ja turvalisuse küsimusega. Ta kutsus jääma selge lahenduse juurde.

Ants Frosch avaldas toetust H.-V. Seederi ettepanekule ja märkis, et eelnõuga seotud olukord on väga keeruline. Ta viitas eelmisel istungil Kaitsepolitseiameti esindajaga peetud arutelule, mida jätkati ka pärast istungit ning mille aluseks oli julgeolekuasutuste seaduse § 24[1] lõige 5. Julgeolekuasutustega salajasele koostööle kaasatud isikute ehk agentide puhul tagatakse koostöö ja kasutatavate meetodite mitteavalikustamine riigisaladuse hoidmise kohustusega. Tema hinnangul võib arutatava regulatsiooni keerukamaks muutmine paratamatult mõjutada ka viidatud sätte rakendamist ning tuua kaasa täiendavaid küsimusi. Seetõttu pidas ta otstarbekaks jääda pakutud versiooni juurde ning leidis, et kõiki kõnealuseid asjaolusid ei ole mõistlik avalikult käsitleda.

Ando Kiviberg sõnas, et A. Froschi tõstatatud küsimust saab eraldi arutada ja otsustada lisamuudatusettepaneku käsitlemisel. Vastukaaluks H.-V. Seederi seisukohale sõnas ta, et Riigikohus on toonud oma arvamuses selgelt välja teatud juhtudel imperatiivse sõnastusega kaasneva probleemi. Tema hinnangul tooks algse sõnastuse toetamine suure tõenäosusega kaasa seaduse väljakuulutamata jätmise ja seega selle jõustumata jäämise. Seetõttu kutsus ta komisjoni liikmeid üles H.-V. Seederi ettepanekut mitte toetama.

A. Kiviberg pani hääletusele Helir-Valdor Seederi ettepaneku jääda esialgse sõnastuse juurde, mille kohaselt keeldutakse juurdepääsuloa andmisest või selle kehtivuse pikendamisest füüsilisele isikule, kellel on sellise välisriigi kodakondsus, mille kohta kehtib teatamiskohustus, või kellel on mitu kodakondsust, millest vähemalt üks on sellise välisriigi kodakondsus, mille kohta kehtib teatamiskohustus (poolt 2: Ants Frosch, Helir-Valdor Seeder; vastu 7: Ando Kiviberg, Madis Kallas, Andrus Seeme, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Tanel Tein, Urve Tiidus; erapooletuid 0). Ettepanek ei leidnud toetust.

A. Kiviberg pani hääletamisele muudatusettepaneku nr 4 muudatusettepanekute loetelu kavandis. Muudatusettepanekute loetelu kavandi muudatusettepanek nr 4:

4. Teha eelnõus järgmised muudatused:

4.1. Muuta eelnõu § 1 (riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse muutmine) punktis 28 (uue numeratsiooni punkt 30) muudetava riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse § 32 lõike 1 punkt 11 ja sõnastada see järgmiselt:

„11) kellel on üksnes sellise välisriigi või mitme sellise välisriigi kodakondsus, mille kohta kehtib teatamiskohustus;“.

4.2. Täiendada eelnõu § 1 (riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse muutmine) uue punktiga 31 (uue numeratsiooni punkt 33), muutes järgnevate punktide numeratsiooni, järgmises sõnastuses:

„**33)** paragrahvi 32 lõiget 2 täiendatakse punktiga 22 järgmises sõnastuses:

22) kellel on mitu kodakondsust, millest vähemalt üks on sellise välisriigi kodakondsus, mille kohta kehtib teatamiskohustus.“.

Põhiseaduskomisjon
Juhtivkomisjon: ARVESTADA TÄIELIKULT (poolt 7: Ando Kiviberg, Madis Kallas, Andrus Seeme, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Tanel Tein, Urve Tiidus; vastu 2: Ants Frosch, Helir-Valdor Seeder; erapooletuid 0).

Ando Kiviberg sõnas, et muudatusettepanekuga nr 5 võimaldatakse Kaitseväeluurel kasutada riigisaladuse edastamiseks välisriigi luure- või vastuluureasutusele töötlussüsteemi Kaitseväe juhataja või volitatud struktuuriüksuse ülema otsuse alusel. Ta küsis, kas muudatusettepanekut nr 5 muudatusettepanekute loetelu kavandis on vaja hääletada või on kõik sellega nõus. Komisjoni liikmed nõustusid muudatusettepanekuga.
Muudatusettepanekute loetelu kavandi muudatusettepanek nr 5:

5. Teha eelnõus järgmised muudatused:

5.1. Täiendada eelnõu § 1 (riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse muutmine) uue punktiga 32 (uue numeratsiooni punkt 35), muutes järgnevate punktide numeratsiooni, järgmises sõnastuses:

„**35)** paragrahvi 34^2 lõikes 1 asendatakse tekstiosa „lõikes 4“ tekstiosaga „lõigetes 4 ja 4^1“;“.

5.2. Muuta eelnõu § 1 punktis 32 (uue numeratsiooni punkt 36) muudetava riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse § 34^2 lõige 4^1 ja sõnastada see järgmiselt:

„(4^1) Kaitseväe põhimääruses määratud kaitseväeluuret teostava Kaitseväe struktuuriüksuse töötlussüsteemi, mida kasutatakse riigisaladuse edastamiseks välisriigi luure- või vastuluureülesannet täitvale asutusele, võib kasutada Kaitseväe juhataja või tema poolt volitatud Kaitseväe põhimääruses määratud kaitseväeluuret teostava struktuuriüksuse ülema otsuse alusel, kus määratakse töötlussüsteemis töötlemiseks lubatud riigisaladuse tase, töötlussüsteemi kasutamise tähtaeg ning käesolevas seaduses ja selle alusel antud õigusaktides sätestatud salastatud teabe küberturvalisuse nõuete täitmise ja kontrollimise eest vastutavad struktuuriüksused.“.

Põhiseaduskomisjon
Juhtivkomisjon: ARVESTADA TÄIELIKULT (konsensus: Ants Frosch, Madis Kallas, Ando Kiviberg, Helir-Valdor Seeder, Andrus Seeme, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Tanel Tein, Urve Tiidus).

Ando Kiviberg sõnas, et muudatusettepanekuga nr 6 antakse õiguskantsleri nõunike üle julgeolekukontrolli teostamine Välisluureametile. Ta küsis, kas muudatusettepanekut nr 6 muudatusettepanekute loetelu kavandis on vaja hääletada või on kõik sellega nõus. Komisjoni liikmed nõustusid muudatusettepanekuga. Muudatusettepanekute loetelu kavandi muudatusettepanek nr 6:

6. Täiendada eelnõu § 1 (riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse muutmine) uue punktiga 35 (uue numeratsiooni punkt 39), muutes järgnevate punktide numeratsiooni, järgmises sõnastuses:

„**39)** paragrahvi 48 lõiget 3 täiendatakse punktiga 6 järgmises sõnastuses:

„6) õiguskantsleri nõunikud, kes teostavad õiguskantsleri seaduse § 1 lõike 9 alusel järelevalvet Kaitsepolitseiameti tegevuse üle.“.“.

Põhiseaduskomisjon
Juhtivkomisjon: ARVESTADA TÄIELIKULT (konsensus: Ants Frosch, Madis Kallas, Ando Kiviberg, Helir-Valdor Seeder, Andrus Seeme, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Tanel Tein, Urve Tiidus).

Ando Kiviberg sõnas, et muudatusettepanekuga nr 7 võimaldatakse salastatud välisteavet sisaldavate eripäraste teabekandjate töötlemiseks leppida lepinguga kokku tavapärastest nõuetest erinevad nõuded. Ta küsis, kas muudatusettepanekut nr 7 muudatusettepanekute loetelu kavandis on vaja hääletada või on kõik sellega nõus. Komisjoni liikmed nõustusid muudatusettepanekuga. Muudatusettepanekute loetelu kavandi muudatusettepanek nr 7:

7. Täiendada eelnõu § 1 (riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse muutmine) uue punktiga 41 (uue numeratsiooni punkt 46), muutes järgnevate punktide numeratsiooni, järgmises sõnastuses:

„46) paragrahvi 50 täiendatakse lõikega 9 järgmises sõnastuses:

”(9) Salastatud välisteavet sisaldava teabekandja, mida selle kasutusotstarbe või muu eripära tõttu ei ole võimalik või otstarbekas töödelda käesolevas seaduses ja selle alusel kehtestatud õigusaktides sätestatud nõuete kohaselt, töötlemise nõuded võib kooskõlastatult riigi julgeoleku volitatud esindajaga ja välisriigi pädeva asutuse, rahvusvahelise organisatsiooni või rahvusvahelise kokkuleppega loodud institutsiooniga kokku leppida tsiviilõiguslikus või halduslepingus.”.“.

Põhiseaduskomisjon
Juhtivkomisjon: ARVESTADA TÄIELIKULT (konsensus: Ants Frosch, Madis Kallas, Ando Kiviberg, Helir-Valdor Seeder, Andrus Seeme, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Tanel Tein, Urve Tiidus).

Ando Kiviberg sõnas, et järgmisena käsitletakse varem mainitud lisaettepanekut teatamiskohustusega riikide nimekirja kehtestamise kohta. Arutluse all on senise siseministri käskkirja asemel nimekirja kehtestamine siseministri määrusega, mis tuleks kooskõlastada Välisministeeriumi ja Kaitseministeeriumiga. Ta märkis, et seni kuuldu põhjal võib sellise muudatusega kaasneda riigi välissuhtluses mitmeid keerukaid probleeme.

Ants Frosch kordas oma küsimust ning märkis, et teatamiskohustusega välisriikide nimekiri on kehtestatud siseministri 29. septembri 2023. aasta käskkirjaga. Ta küsis, kas nimekirjale suurema legitiimsuse andmiseks on hädavajalik lisada Kaitseministeeriumi ja Välisministeeriumi kooskõlastus. Ta eelistas nimekirja kehtestamise taseme tõstmise asemel selle alandamist ning sõnas, et tema ei kehtestaks nimekirja isegi siseministri käskkirjaga, kuna sisuliselt on tema hinnangul tegemist ebasõbralike riikide loeteluga. Praegu on nimekiri avaliku tähelepanu alt väljas, kuid teema laiem käsitlemine ja arutelu Riigikogus tooks sellele

tõenäoliselt ajakirjanduse ning nende osapoolte tähelepanu, kelle huvides on sellise arutelu võimendamine. Ta küsis, kas Eestile oleks kasulikum nimekirja kehtestamise taset tõsta või seda hoopis alandada.

Kaitseministeeriumi esindaja selgitas, et teatamiskohustusega riikide nimekiri on avaldatud Kaitsepolitseiameti veebilehel, kuna sellega kaasnevad riigisaladust töötlevatele isikutele õigused ja kohustused. Ta viitas Siseministeeriumi valitsemisala esindaja eelmisel päeval antud selgitusele ning märkis, et teatamiskohustuse rikkumisel võivad olla isikule ebasoodsad tagajärjed ka siis, kui ta ei ole kohustusest teadlik või vastav teave ei ole talle kättesaadav. Seetõttu on jõutud järeldusele, et teave peab olema kättesaadav, kuid seda ei avaldata Riigi Teatajas. Nimekirja kehtestamisel määrusega avaldataks see Riigi Teatajas, mis võib kahjustada Eesti välissuhtlust.

Ando Kiviberg tegi ettepaneku jääda teatamiskohustusega riikide nimekirja kehtestamisel senise korra juurde ning küsis komisjoni liikmete arvamust.

Helir-Valdor Seeder nõustus A. Froschi seisukohaga ning märkis, et tema arusaama järgi jagab seda ka komisjoni enamus. Küsimus puudutab eeskätt kooskõlastusringi korraldust ning kui Välisministeerium ja Kaitseministeerium on praktikas juba kaasatud, ei ole tema hinnangul vajadust kehtestada nimekirja määrusega. Ta küsis täpsustuseks, kas mõlemad ministeeriumid on ka praegu kaasatud teatamiskohustusega riikide nimekirja kehtestamisse käskkirjaga.

Kaitseministeeriumi esindaja sõnas, et Siseministeeriumi esindaja kinnitas ministeeriumide kaasamist. Ta sai omalt poolt kinnitada Kaitseministeeriumi kaasamist teatamiskohustusega riikide nimekirja kehtestamisse.

Ando Kiviberg küsis, kas lisamuudatusettepaneku väljajätmist on vaja hääletada või on kõik sellega nõus. Komisjoni liikmed olid nõus.

Helir-Valdor Seeder tegi ettepaneku lükata menetlusotsuste tegemine edasi järgmise nädalani, et komisjoni liikmetel oleks aega tutvuda eelnõuga seotud õiguslike küsimuste ja julgeolekuaspektidega. Ta märkis, et komisjoni esimehe palvele tuldi vastu arutada eelnõu samal nädalal kahel korral ning käesoleval istungil nõustuti arutelu jätkama ka Siseministeeriumi esindaja puudumisel. Ta kordas oma seisukohta, et Eesti seadustes ei ole sätestatud topeltkodakondsuse võimalust ning topeltkodakondsusega isiku teenimine avalikus teenistuses on seadusega välistatud. Tema hinnangul tekitaks äsja toetatud muudatusettepanek, millega võimaldatakse anda topeltkodakondsusega isikule juurdepääs riigisaladusele, Eesti õiguses olulise vastuolu. Seda oleks võimalik vältida eelnõude menetlemise järjekorra muutmisega. Tema sõnul on koalitsioonisaadikud esitanud topeltkodakondsuse seadustamise eelnõu, mida ei ole veel vastu võetud. Alles selle vastuvõtmise järel tuleks arutada, kas topeltkodakondsusega isikule võib kaalutlusotsuse alusel anda juurdepääsu riigisaladusele. Ta pidas komisjoni senist otsust põhiseaduskomisjoni ülesannetega vastuolus olevaks ning rõhutas komisjoni kohustust järgida põhiseadust ja seadusi. Ta kutsus komisjoni liikmeid üles võtma järelemõtlemisaega ning loobuma samal istungil menetlusotsuste tegemisest.

Ando Kiviberg sõnas, et oli varem selgitanud muudatusettepaneku toetamise argumente, mis on tema hinnangul objektiivsed ega ole seotud koalitsioonikokkuleppega, vaid tulenevad asjaomaste institutsioonide vajadustest oma ülesannete täitmisel. Ta märkis, et menetlemisel tuleb arvestada ajaraamiga, kuna Kaitseministeerium on tungivalt palunud, et eelnõu jõustuks seadusena 1. jaanuaril. Sellest lähtudes leiti võimalus arutada eelnõu samal nädalal kahel korral selleks, et küsimused saaksid läbi arutatud, erimeelsused käsitletud ja selgitused antud. Ta tänas komisjoni liikmeid selleks antud nõusoleku eest ning pidas arutelu viljakaks.

Kaitseministeeriumi esindaja sõnas, et H-V. Seederi argumente kuulates ning eelnõu riigikaitselist olulisust ja selle ettevalmistamiseks tehtud mahukat tööd arvestades võiks komisjon kaaluda kodakondsust puudutava punkti eelnõust väljajätmist. Ta märkis, et kodakondsuse küsimuse saaks sel juhul lahendada mõne teise eelnõu raames.

Ando Kiviberg juhtis tähelepanu, et komisjon oli kõnealust muudatusettepanekut juba hääletusel toetanud. Ta märkis, et Siseministeeriumi valitsemisala ametkonnad vajavad muudatust oma tööks, kuid nende esindajad ei saanud osaleda komisjoni erandkorras korraldatud täiendaval arutelul. Puudumine ei tulenenud esindajate soovimatusest osaleda. Ta sõnas, et komisjon on selles küsimuses otsused juba teinud ning neid ei hakata tagasi pöörama.

Helir-Valdor Seeder kutsus A. Kivibergi üles juhtima arutelu paindlikumalt ning arvestama Kaitseministeeriumi esindaja ettepanekuga, mis näitas valmisolekut lahendust arutada. Ametkondadele ei tohiks omistada seisukohti, mida nad ei ole väljendanud. Ta seadis kahtluse alla vajaduse jõustada seadus tingimata 1. jaanuaril, mitte näiteks 15. või 20. jaanuaril, kuid leidis, et ka 1. jaanuaril jõustumise eesmärgi korral oleks võimalik jätkata arutelu järgmise nädala komisjoni istungitel ning jõuda seaduse vastuvõtmiseni veel sama tööaasta jooksul. Ta ei nõustunud A. Kivibergi väitega, et Kaitseministeerium on soovinud muudatust toetatud sõnastuses. Sellist lahendust ei ole soovinud ükski jõuametkond. Tema sõnul soovisid asjaomased ametkonnad algselt selget imperatiivset keeldumisalust ehk sõnastust, mille tema palus hääletusele panna. Seda varianti muudeti hiljem Riigikohtu arvamusele tuginedes. Ta toonitas, et muudetud sõnastust ei tohiks esitada ametkondade algse ettepaneku või soovina ning leidis, et komisjoni esimees on seda korduvalt teinud.

Ando Kiviberg tuletas meelde, et Siseministeeriumi esindajad osalesid eelmisel päeval komisjoni istungil, põhjendasid muudatuse vajalikkust ning nõustusid Riigikohtu seisukohtadega. Ta märkis, et nende põhjendusi saab kontrollida eelmise istungi protokollist. Arutatav lahendus ei ole uus.

Ants Frosch märkis, et viimaste minutite jooksul on arutelu olukord oluliselt muutunud, kuna Kaitseministeeriumi esindaja on teinud ettepaneku jätta enim vastuolusid tekitanud küsimus eelnõust välja, põhjendades seda võimalusega lahendada küsimus edaspidi teise eelnõu raames. Ta pidas mõistlikuks arutada seda ettepanekut ning leidis, et selline lahendus võimaldaks seaduse kiiresti vastu võtta ja rakendada. Tema hinnangul võib senisel viisil jätkamine viia olukorrani, kus komisjoni liikmed lahkuvad istungilt erimeelsustega ja hakkavad tegutsema eri suundades. Kaitseministeeriumi esindaja on pakkunud võimaliku

lahenduse. Ta kutsus üles tegema arutelus pausi, mitte püüdma samal istungil erimeelsustest jõuliselt üle minna ja hiljem tekkinud tagajärgi lahendada.

Ando Kiviberg tegi istungil viieminutilise pausi.

Ando Kiviberg sõnas, et arutelus on ootamatult tekkinud uued pinged ning pidas mõistlikuks võtta küsimuste täiendavaks käsitlemiseks nädal aega. Ta küsis komisjoni liikmete nõusolekut loobuda samal istungil menetlusotsuste tegemisest. Ta märkis, et põhimõtteliste otsuste tegemine ja varasemate otsuste muutmine ilma asjaomase osapoole ning konkreetse muudatusettepaneku algataja esindajate osaluseta oleks tema hinnangul ebakorrektne ega oleks nende suhtes õiglane. Ta lõpetas päevakorrapunkti käsitlemise ning sõnas, et arutelu jätkatakse järgmisel nädalal.

Otsustati:
1.1. Jätkata arutelu komisjonis (konsensus: Ants Frosch, Madis Kallas, Ando Kiviberg, Helir-Valdor Seeder, Andrus Seeme, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Tanel Tein, Urve Tiidus).

2. Vabariigi Valitsuse algatatud isikuandmete kaitse seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (1006 SE) teise lugemise ettevalmistamine

Ando Kiviberg tutvustas kutsutud külalisi ning sõnas, et istungil on kavas kuulata huvigruppide arvamusi isikuandmete kaitse seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu kohta. Ta märkis, et eelnõu läbis Riigikogu täiskogus esimese lugemise 28. oktoobril ning muudatusettepanekute esitamise tähtajaks, 11. novembriks, muudatusettepanekuid ei laekunud. Huvigruppide kaasamiseks saadeti arvamuse avaldamise palve 45 huvigrupile ning arvamuste esitamise tähtajaks määrati 9. november. Pöördumisele vastas 15 huvigruppi, kellest neli teatasid, et neil ei ole täiendavaid ettepanekuid. Lisaks kaasamiskirja adressaatidele esitasid arvamuse Eesti Terviseinformaatika Ühing ja Tervise Arengu Instituut. Kokku esitasid sisulise arvamuse 13 organisatsiooni: Harju Maakohus, Andmekaitse Inspektsioon, Tallinna Tehnikaülikool, Tallinna Ülikool, Rakenduskõrgkoolide Rektorite Nõukogu, Eesti Andmekaitse Liit, Eesti Meediaettevõtete Liit, SA Eesti Teadusagentuur, Mõttekoda Praxis, Eesti Rakendusuuringute Keskus CentAR, Eesti Rahvusraamatukogu, Eesti Terviseinformaatika Ühing ja Tervise Arengu Instituut. Seejärel andis ta esimesena sõna Justiits- ja Digiministeeriumi andmekaitseõiguse talituse nõunikule Kristel Niidasele.

Kristel Niidas tänas arvamuste esitajaid ning sõnas, et annab esmalt ülevaate tagasisides kordunud teemadest, mille järel saab arutada täiendavaid küsimusi. Enim tekitas muret üleminekuperioodi sätestava rakendussätte puudumine. Ta nõustus üleminekuperioodi vajalikkusega ning kinnitas, et vastavat ettepanekut arutatakse Sotsiaalministeeriumiga, kuna muudatuste rakendamiseks tuleb jätta piisavalt aega. Eelnõuga ei laiendata teadusuuringu mõistet avaliku sektori uuringutele ega looda avalikule sektorile esmakordselt uuringute tegemiseks õiguslikku alust, kuna see võimalus on ette nähtud ka kehtivas seaduses. Eelnõuga täpsustatakse avaliku sektori uuringute tingimusi ja sätete kohaldamisala ning täiendatakse

kaitsemeetmeid. Eelnõu sõnastus ei eelda, et isikuandmete kaitse üldmäärus (IKÜM) sisaldab teadusuuringu tunnuste ammendavat loetelu. Teadusuuringu mõistet tuleb sisustada üldkohalduva IKÜM-i, selle põhjenduspunktide ja Euroopa Andmekaitsenõukogu suuniste alusel. Eelnõuga ei ole kavandatud teadusuuringu mõistet eraldi sisustada. Ta sõnas, et eelnõuga ei looda üldist õiguslikku alust isikuandmete töötlemiseks. Erasektoril peab teadusuuringu tegemiseks olema IKÜM-i artiklist 6 tulenev õiguslik alus, näiteks õigustatud huvi või muu selles artiklis sätestatud alus. Eelnõuga nähakse ette kaitsemeetmed ja tingimused, mida tuleb sellisel õiguslikul alusel teadusuuringu tegemisel järgida. Avaliku sektori uuringute õiguslik alus sätestatakse kavandatava regulatsiooni isikuandmete kaitse seaduse (IKS) lõikes 2 ning nende tegemise tingimused on üldjoontes samad mis teadusuuringute puhul. Andmesubjekti õiguste piiramise kohta selgitas ta, et teadusuuringute puhul tuleneb piirangute kehtestamise võimalus IKÜM-i artikli 89 lõikest 2. Avaliku sektori uuringute jaoks nähakse ette samalaadsed piirangud, mille kehtestamise alus on aga IKÜM-i artikkel 23. Seega on andmesubjekti õiguste piirangud samad, kuid nende kehtestamise õiguslikud alused erinevad. Avaliku sektori uuringute puhul on andmesubjekti õiguste piiramine ette nähtud ka kehtivas regulatsioonis. Ta märkis, et eelnõuga piiritletakse täiendavalt IKS § 6 kohaldamist avaliku sektori uuringutele. Kõnealune säte võimaldab teha uuringuid juhul, kui nende tegemiseks ei ole alust ette nähtud eriseaduses, kuid üldjuhul peab avaliku sektori asutuse isikuandmete töötlemine tuginema tema tegevust reguleerivale seadusele. IKS-i § 6 alusel saab avalik sektor teha üksnes ajaliselt ja eesmärgiliselt piiritletud uuringuid. Asutuste tavapäraste iga-aastaste uuringute õiguslik alus, eesmärgid, isikuandmete töötlemise ulatus ja säilitamistähtajad peavad olema sätestatud eriseaduses. Eetikakomitee ja Andmekaitse Inspektsiooni (AKI) hinnanguid ning teavitamist puudutanud küsimuste kohta selgitas ta, et eelnõu kohaselt peab erasektor teadusuuringute puhul küsima eetikakomitee hinnangut, avaliku sektori uuringuid hindab aga AKI. Kui AKI leiab, et avaliku sektori uuring vajab hinnangut ka eetikaküsimustes, mille hindamiseks puudub inspektsioonil pädevus, on tal võimalik konsulteerida eetikakomiteega. Tagasisides juhiti tähelepanu asjaolule, et ka avaliku sektori uuring võib olla teadusuuring. Küsimust arutati Haridus- ja Teadusministeeriumiga, et vältida olukorda, kus avaliku sektori asutusel tuleb igal üksikjuhul otsustada, kas pöörduda AKI või eetikakomitee poole. Kompromissina nähti ette, et avaliku sektori uuringute hindamine kuulub alati AKI pädevusse ning inspektsioon konsulteerib vajaduse korral eetikakomiteega.

K. Niidas jätkas, et tagasisides tõstatati ka uuringute läbipaistvuse ja teavitamiskohustuste küsimus. Eelnõuga nähakse teatud juhtudel ette kohustus teavitada uuringust AKI-t, kes avaldab uuringute loetelu oma veebilehel. Selle eesmärk on teavitada avalikkust ning anda AKI-le ülevaade tehtavatest uuringutest, et inspektsioon saaks vajaduse korral nende üle järelevalvet teha. Tagasisides väljendati muret topeltteavitamise kohustuse pärast, kuid eelnõus sätestatud teavitamiskohustus teenib läbipaistvuse ja järelevalve eesmärki. Lisaks tuleb järgida IKÜM-i artiklitest 13 ja 14 tulenevaid teavitamiskohustusi. Kuna IKÜM on otsekohalduv määrus, ei korrata neid kohustusi riigisiseses õiguses, kuid need jäävad kehtima. Ta selgitas, et kui uuringu tegijale on andmed esitatud kujul, mis ei võimalda tal andmesubjekte tuvastada, ei peaks ta tegema täiendavaid toiminguid üksnes selleks, et isikud tuvastada ja neid nende andmete töötlemisest teavitada. Andmete väljastamise otsust puudutava tagasiside kohta sõnas ta, et eelnõu ei eelda andmekogu vastutavalt töötlejalt eetikakomitee või AKI poolt juba hinnatud asjaolude uuesti hindamist. Samas vastutab

IKÜM-i kohaselt andmete väljastamise eest lõppkokkuvõttes vastutav töötleja, kes otsustab, kas anda andmed uuringu tegijale või mitte. Seda vastutust ei saa temalt üle võtta ning eelnõuga seda ka ei muudeta. Eetikakomitee hinnang ja AKI arvamus on vastutavale töötlejale otsuse tegemisel toetavaks materjaliks. Läbipaistvuse suurendamiseks pakuti tagasisides välja andmejälgija kasutamine. Andmejälgija võimaldab kuvada isikukoodipõhiseid päringuid ja andmete edastamist juhul, kui andmevahetus toimub X-tee kaudu. Tema käsutuses oleva teabe kohaselt ei edastata uuringute jaoks andmeid üldjuhul X-tee kaudu tehtavate üksikpäringutega, vaid koostatakse uuringuks vajalik andmestik, mis antakse üle andmekandjal või tehakse kättesaadavaks vastavas keskkonnas. Seetõttu ei ole andmejälgija senine toimimisloogika sellise andmeedastuse puhul rakendatav.

Ando Kiviberg andis sõna Sotsiaalministeeriumi analüüsiosakonna andmepoliitika juhile Liisi Lillipuule.

Liisi Lillipuu sõnas, et terviseandmete tundlikkust arvestades on Euroopa terviseandmeruumi määrusega (EHDS), mis jõustus 2025. aastal, kokku lepitud terviseandmete erilise kaitse vajaduses nende kasutamisel teadusuuringuteks. Teadusuuringuteks kasutatavaid terviseandmeid ei tohiks levitada tavapärase kontoritarkvara ja e-kirjade vahendusel. Seetõttu on eelnõusse kavandatud säte, mille kohaselt võib terviseandmeid edaspidi töödelda üksnes turvalistes andmetöötluskeskkondades, et vältida andmete kontrollimatut edastamist ja paiknemist eri postkastides. Kuigi EHDS-i terviseandmete teisest kasutamist puudutavaid nõudeid hakatakse kohaldama 26. märtsil 2029, võivad käesoleva eelnõuga kavandatud teatud nõuete leevendused ja selgemad andmetöötlusreeglid suurendada andmete kasutamist juba varem. Seetõttu tuleb tagada terviseandmete turvaline töötlemine ning vältida nende ulatuslikku laialijagamist. Riigisiseselt ei tohiks teha järeleandmisi terviseandmete turvalisuses, kui Euroopa tasandil on nende kaitse põhimõtetes juba kokku lepitud. Ta märkis, et on tutvunud osapoolte ettepanekutega ning peab võimalikuks arvestada nendega turvaliste andmetöötluskeskkondade kasutamise nõude jõustumisaja määramisel. Ta esitas kaks täiendavat ettepanekut. Esiteks tegi ta ettepaneku rakendada alates 2029. aastast terviseandmete töötlemisele EHDS-i kohaseid nõudeid, alustades turvalistele andmetöötluskeskkondadele esitatavatest nõuetest. Teiseks toetas ta Tervise Arengu Instituudi (TAI) varasemat seisukohta, et pseudonüümimise võtmeid tuleb hoida andmetöötluskeskkonnast organisatoorselt ja funktsionaalselt lahus. Ta avaldas lootust, et terviseandmete kaitse tagamiseks kavandatud nõuetesse suhtutakse mõistvalt.

Ando Kiviberg andis sõna Harju Maakohtu kohtunikule Maris Juhale.

Maris Juha sõnas, et Harju Maakohtule valmistab muret uuringute läbipaistmatus, mis puudutab nii teadusuuringuid kui ka riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste ning teiste eelnõus nimetatud isikute tehtavaid avaliku sektori uuringuid. Ta märkis, et on töötanud Andmekaitse Inspektsioonis ligikaudu 10–12 aastat, ning palus kohalviibijatel mõelda, mitu teadet on nad isiklikult saanud oma andmete kasutamise kohta teadusuuringutes või avaliku sektori uuringutes ning kui paljudest sellistest uuringutest nad üldse teadlikud on. Tema hinnangul ilmestab nendele küsimustele vastamise raskus probleemi, millele Harju Maakohus soovib tähelepanu juhtida. Ta selgitas, et kuigi andmesubjektide teavitamise kohustus on olnud sätestatud nii IKS-is kui ka IKÜM-is, näitas tema varasem töökogemus, et

teadusuuringute kooskõlastamise taotlustes jäeti andmesubjektide teavitamine valdavalt kavandamata. Seda põhjendati teavitamise keerukuse ja koormavusega, aga ka kartusega, et inimesed ei soovi oma andmete töötlemist ega uuringu tegemist, kui nad sellest teada saavad. Ta tõi erandina esile elektritarbimise uuringu, mille tegemisest teavitas Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium lõpuks meedia kaudu. Muid teavitamise juhtumeid ei olnud talle teada, välja arvatud uuringud, milles pöördutakse andmete kogumiseks vahetult inimese poole, näiteks intervjuu tegemiseks. Ka intervjuupõhiste uuringute puhul piirdutakse tema kogemuse kohaselt üldjuhul teabega intervjuu ja selle käigus andmete kogumise kohta, kuid jäetakse selgitamata, et hiljem kogutakse sama inimese kohta täiendavaid andmeid näiteks rahvastikuregistrist, sotsiaaltoetuste andmeregistrist või tervise infosüsteemist. Tema sõnul on sellise teabe andmata jätmist põhjendatud kartusega, et täiendavast andmekogumisest teadlik inimene ei pruugi soovida ka intervjuus osaleda. Sellest probleemist lähtudes tegi Harju Maakohus ettepaneku kajastada andmejälgijas kõiki andmeväljastusi. Tema hinnangul ei piisa üksnes viitest AKI järelevalvele, arvestades inspektsiooni piiratud personaliressurssi, suurt töökoormust ja sellest tulenevaid järelevalvevõimalusi. Samuti ei taga läbipaistvust iseenesest asjaolu, et andmete väljastamise otsuse ja selle õiguspärasuse eest vastutab andmete väljastaja. Ta viitas meedias käsitletud juhtumile, mis puudutas Tervise ja Heaolu Infosüsteemide Keskuse (TEHIK) poolt politseile andmete väljastamist. Ta tõi selle näitena olukorrast, kus tema hinnangul oli tekkinud ebaselgus vastutuse sisu mõistmisel. Kui inimene ei tea oma andmete töötlemisest, ei ole tal võimalik kontrollida seaduses sätestatud nõuete täitmist ega küsida töötlemise kohta selgitusi. Teadmine oma andmete kasutamisest on esimene eeldus andmesubjekti õiguste teostamiseks, sealhulgas vajaduse korral kohtusse pöördumiseks. Tema hinnangul kinnitas ka arutelu käigus ilmnenud vähene teadlikkus isikuandmete uuringutes kasutamisest vajadust tagada senisest suurem läbipaistvus.

M. Juha nõustus, et esitatud selgitus andmejälgija tehniliste piirangute kohta oli asjakohane, kuid märkis, et on ligikaudu 15 aasta jooksul korduvalt kuulnud põhjendusi, miks andmejälgijat ei ole võimalik rakendada. Kui andmete väljastamine ei kajastu andmejälgijas seetõttu, et see ei toimu X-tee kaudu, tuleb andmekogust isikuandmete väljavõtmine ja uuringuks edastamine muuta andmesubjektile nähtavaks muul viisil. Ta pakkus võimalusena luua riigiportaalis eesti.ee ülevaate sellest, millistest andmekogudest on inimese andmeid välja võetud ja millisteks uuringuteks neid kasutatud. Pseudonüümitud andmed saanud teadlasel ei pruugi olla võimalik andmesubjekte teavitada, kuna ta ei tea, kelle andmeid töötleb. Samas on andmekogust andmeid välja võtval isikul teada, kelle andmed väljastatakse, ning seetõttu on võimalik tagada läbipaistvus andmete väljastamise etapis. Ta rõhutas, et just sellise läbipaistvuse loomist Harju Maakohtu ettepanekuga taotletakse.

Ando Kiviberg küsis, kas andmejälgija kasutamise kohustuslikuks muutmine lahendaks uuringutes isikuandmete kasutamise läbipaistmatuse probleemi.

Maris Juha vastas, et andmejälgija kasutamise kohustuslikuks muutmine probleemi ei lahendaks, kuna uuringuteks ei võeta andmeid välja X-tee kaudu tehtavate üksikpäringutega, millel andmejälgija toimimine põhineb. Samas saab vastutav töötleja ise kajastada andmete väljavõtmist selleks ettenähtud kohas.

Urve Tiidus küsis, kuidas suhestub arutelu isikuandmete kaitse ja uuringute läbipaistvuse üle

olukorraga, kus inimesed avaldavad ise sotsiaalmeedias andmeid oma eraelu, laste ja pereliikmete kohta.

Maris Juha vastas, et inimesel peab olema kontroll oma isikuandmete üle ning õigus otsustada, milliseid andmeid, kuidas ja kellele ta avaldab. Inimese otsus oma andmeid avaldada ei õigusta seda, et avalik või erasektor töötleb tema isikuandmeid andmesubjekti teavitamata.

Ando Kiviberg andis sõna AKI juristile Irina Meldjukile.

Irina Meldjuk sõnas, et AKI on olnud eelnõu menetlusse kaasatud ning inspektsiooni ettepanekutega on suures osas arvestatud. Samas on jäänud küsimusi, millele AKI peab vajalikuks tähelepanu juhtida. Esiteks esineb seletuskirjas kohti, mis ei ole eelnõu tekstiga kooskõlas. Vastuolud võivad olla tekkinud eelnõu olulise muutmise käigus, kui seletuskirja on jäänud viiteid varasemale sõnastusele. Kuigi need võivad näida tehniliste puudustena, on andmekaitseõiguses, eriti õiguste piiramise puhul, oluline, et nii seadusest kui ka seletuskirjast nähtuks üheselt, millist õigust, kelle suhtes, millises ulatuses ja millistel tingimustel piiratakse. Ta juhtis tähelepanu ka IKS-i § 6 kohaldamisele tehisaru arendamisel ja treenimisel. Praegusest seletuskirjast võib jääda mulje, et isikuandmete kasutamine tehisaru arendamiseks või treenimiseks kuulub automaatselt teadusuuringuid reguleeriva IKS-i § 6 kohaldamisalasse. Esmalt peab tegevus ise vastama IKÜM-ist ja IKS-ist tulenevatele teadusuuringu tingimustele. Seetõttu tuleks seletuskirjas selgemalt eristada, millal on tehisaru arendamine või treenimine teadusuuring ning millal tavapärane tehnoloogia, toote või teenuse arendamine. Riikliku statistika tegemiseks kogutavate isikuandmete säilitamise kohta märkis ta, et eelnõu võimaldab andmeid säilitada seni, kuni see on vajalik näiteks statistika kvaliteedinõuete või metoodilise järjepidevuse tagamiseks, kusjuures konkreetne säilitamistähtaeg määratakse asjakohases õigusaktis. AKI mõistab, et eri statistikatöödele ei pruugi olla mõistlik kehtestada ühesugust säilitamistähtaega, kuid seaduses ei ole piisavalt määratletud andmete säilitamise maksimaalset kestust piiravat raamistikku. Seetõttu on inspektsioon palunud lahenduse uuesti üle vaadata ning täpsustada ka seda, mida mõeldakse asjakohase õigusakti all. Lõpetuseks toonitas ta AKI ressursivajadust. Ta pidas positiivseks, et seletuskirjas on käsitletud inspektsioonile lisanduvaid ülesandeid ja nende mõju ressursivajadusele, kuid märkis, et uusi ülesandeid antakse olukorras, kus juba olemasolevate ülesannete täitmiseks vajalik ressurss on väga piiratud. AKI on esitanud riigi eelarvestrateegia protsessis täiendava ressursi taotlusi, kuid neid ei ole rahuldatud. Samal ajal kasvab kaebuste, vaiete ja kohtumenetluste arv ning lisandub Euroopa Liidu õigusest tulenevaid järelevalveülesandeid. Küsimus ei puuduta üksnes kõnealust eelnõu, vaid laiemalt seda, kas AKI-le seadusega antavate ülesannete täitmiseks tagatakse ka tegelik võimekus. Praeguse ressursi juures tähendab iga uus ülesanne paratamatult mõne muu tegevuse vähendamist. See mõjutab nii järelevalvet ja kaebuste lahendamist kui ka inspektsiooni võimalust olla seadusandjale ja avalikule sektorile sisuline nõustav partner.

Ando Kiviberg andis sõna Eesti Andmekaitse Liidu juhatuse liikmele Triin Kihuojale.

Triin Kihuoja sõnas, et eelkõnelejad on käsitlenud ka neid küsimusi, millele tema soovis tähelepanu juhtida, mistõttu keskendub ta praktilisele kogemusele. Ta märkis, et on töötanud

kuus aastat erasektoris andmekaitsespetsialistina ning puutunud oma töös kokku tehisaru arendamisega. Eesti Andmekaitse Liidu arvamus keskendus suuresti seletuskirjas käsitletud tehisaru arendamisele, kuna seletuskirjast ei selgunud piisavalt, milliseid tegevusi selle all mõeldakse. Ta tõi näitena olukorra, kus eraettevõte kasutab OpenAI või Anthropicu valmislahendust, loob selle põhjal oma veebilehele vestlusroboti ning soovib kasutajate küsimuste ja vestlusroboti vastuste alusel seda täiendavalt treenida. Ta küsis, kas ka sellisele tegevusele kohalduks IKS-i § 6, sest tema hinnangul ei ole sellisel juhul tegemist teadusuuringuga. Teadusuuringu mõistet ei tohiks laiendada üldisele mudelite treenimisele. Ta lisas, et ettevõtetes tegeldakse sellise arendamise ja treenimisega praktikas ulatuslikult. Ta juhtis tähelepanu ka ohule, et kolmandate osapoolte valmiskeelemudelite kasutamisel võivad uuringuks kasutatavad isikuandmed jõuda neid mudeleid pakkuvate suurte tehnoloogiaettevõtete kätte. Ta väljendas veendumust, et sellisel juhul võib andmete töötlemine jätkuda ka teenusepakkujate juures. Kuigi lepingutingimustes võidakse kokku leppida, et teenusepakkuja ei kasuta andmeid mudelite treenimiseks, ei pruugi tema hinnangul olla praktikas võimalik piisavalt kontrollida, kuhu inimeste andmed liiguvad ja kuidas neid edaspidi kasutatakse. Tema praktilise kogemuse kohaselt ei pruugi pseudonüümimine neid riske piisavalt maandada, kuna uuringuks pseudonüümitud andmeid ja inimese tuvastamist võimaldavaid muid andmeid hoitakse sageli ettevõtte samas IT-taristus. Seetõttu võivad küberründe korral sattuda kõrvaliste isikute kätte nii pseudonüümitud andmed kui ka nende isikuga seostamist võimaldav teave. Küberrünnakute oht puudutab üha enam ka Eesti ettevõtteid. Uuringute läbipaistvuse kohta sõnas ta, et tal ei ole Harju Maakohtu esitatud seisukohtadele midagi täiendavalt lisada.

Ando Kiviberg andis sõna Eesti Terviseinformaatika Ühingu juhatuse liikmele Tõnis Jaagusele.

Tõnis Jaagus sõnas, et Eesti Terviseinformaatika Ühingu tõstatatud küsimus tuleneb eelkõige ühingu teadlastest liikmete kogemusest ning puudutab eetikakomitee hinnangu arvestamist andmete väljastamisel. Praktikas on esinenud juhtumeid, kus eetikakomitee on uuringutaotluse kõigis nõutavates aspektides läbi hinnanud ja andnud positiivse hinnangu, kuid andmekogu vastutav töötleja on hiljem leidnud, et uuring ei ole siiski põhjendatud. Ta märkis, et ühingu ettepaneku kohaselt ei peaks vastutav töötleja eetikakomitee poolt juba hinnatud asjaolusid uuesti hindama. Eetikakomitee ülesanne on hinnata uuringu otstarbekust ja sellega kaasnevaid riske ning tema tehtud otsus peaks jääma püsima, ilma et vastutav töötleja hindaks samu küsimusi teist korda.

Ando Kiviberg andis sõna TAI teaduskeskuse teadusdirektorile Kaire Innosele.

Kaire Innos sõnas, et TAI on riigi teadus- ja arendusasutus, mille teadusuuringute peamine valdkond on rahvatervishoid ning mille töös kasutatakse terviseandmeid. Seetõttu puudutab instituuti eelkõige kavandatav nõue analüüsida tervishoiu- ja sotsiaalvaldkonna andmeid üksnes turvalises infosüsteemis. TAI peamine mure on nõude jõustumisaeg, kuna selle rakendamiseks tuleb jätta piisavalt aega nii eelarveliste kui ka tehniliste ettevalmistuste tegemiseks. Ta avaldas eelnevatele sõnavõttudele tuginedes lootust, et jõustumisaega puudutav küsimus saab lahenduse. Ta tõi esile ka täiendavad täpsustamisvajadused, millele TAI on oma arvamuses tähelepanu juhtinud. Esiteks vajab selgitamist, keda käsitatakse

uuringu tellijana ja kellel lasub AKI teavitamise kohustus juhul, kui uuringu algataja on teadus- ja arendusasutus ise. Teiseks tuleb täpsustada, millistele tervishoiu- ja sotsiaalvaldkonna andmetele kavandatav IKS § 6^1 kohaldub. Seletuskirjas on märgitud, et säte ei puuduta kõiki selle valdkonna andmeid, kuid instituudi jaoks on vajalik selgemalt määratleda, millised andmed kuuluvad sätte kohaldamisalasse. Rakendussätetes tuleks selgitada ka turvalise andmetöötlussüsteemi kasutamise nõude kohaldamist juba käimasolevatele uuringutele. Täpsustamist vajab, kas uude keskkonda tuleb üle viia ka need uuringud, mida tehakse seni kehtinud õigusliku aluse kohaselt. Lisaks väljendas ta muret eetikakomitee hindamise ulatuse pärast. Ta märkis, et TAI on olnud ligikaudu 30 aastat üks kahest Eesti asutusest, mille juures tegutses regionaalne eetikakomitee ning millel oli oluline roll uuringute eetilisel hindamisel. Tema hinnangul leevendatakse eelnõuga senist nõuet, kuna osa avaliku sektori uuringuid ei pea enam läbima eetikakomitee hindamist ning piisab AKI hinnangust. Eetikakomitee hindab uuringuid oluliselt laiemalt kui üksnes andmekaitse seisukohast, mistõttu vajab ka see küsimus eelnõu menetlemisel tähelepanu.

Ando Kiviberg andis sõna Eesti Rakendusuuringute Keskuse CentAR vanemanalüütikule ja partnerile Janno Järvele.

Janno Järve sõnas, et CentAR on teinud avalikule sektorile rakendusuuringuid ligikaudu 20 aastat. Ta märkis, et peab eelnõus, eelkõige kavandatavas §-s 6^1 sätestatud andmetöötlussüsteemi kasutamist mõistlikuks suunaks, mis võimaldab teadusuuringuid senisest tõhusamalt läbi viia. Samas tegi ta ettepaneku täpsustada kavandatava IKS § 6^1 lõike 2 punktis 6 sätestatud töötlemistoimingute logide salvestamise nõuet. Teadusuuringute käigus toimuv andmetöötlus erineb operatiivandmebaaside kasutamisest. Näiteks teeb klienditeenindaja konkreetse inimese kohta päringu, mida on võimalik täpselt logida ja jälgida. Teadusuuringutes, sealhulgas Statistikaameti teadlaste keskkonnas, mida võiks tema hinnangul käsitada ühe kavandatava sätte kohaldamisalasse kuuluva süsteemina, töötatakse aga valdavalt pseudonüümitud andmete ja analüütikule juba kättesaadavaks tehtud andmefailidega. Ta tõi näitena Exceli faili avamise ning märkis, et tema hinnangul ei ole põhimõtteliselt võimalik logida sellise täpsusega, millist andmerida analüütik parasjagu vaatab või milliseid arvutusi ta andmetulpadega teeb, näiteks kas liidab kahe tulba väärtusi või lahutab neid. Seetõttu tuleks seaduse tekstis või seletuskirjas täpsustada logimiskohustuse ulatust, et vältida hilisemaid tõlgendusi, mille kohaselt nõutakse sellise detailsusega logimist. Ta tegi ettepaneku lähtuda andmefailile juurdepääsu logimisest, millest nähtuks, millisel analüütikul oli juurdepääs millisele andmefailile. Tema hinnangul võiks selline logimise täpsus olla piisav.

Ando Kiviberg andis sõna Eesti Rahvusraamatukogu juhtivale spetsialistile Marianne Meiorg-Kanmazile.

Marianne Meiorg-Kanmaz sõnas, et Eesti Rahvusraamatukogu on enamasti andmete väljastaja rollis, kuna tema valduses on suures mahus isikustatud andmeid, mille kasutamisest teadlased on huvitatud. Need jagunevad üldjoontes bibliograafilisteks ja metaandmeteks, näiteks teabeks autorite ning nendega seotud väljaannete kohta, ning täistekstideks, sealhulgas meediaväljaannete tekstideks ja raamatuteks. Rahvusraamatukogul on seni olnud suuri raskusi andmete väljastamise üle otsustamisel ning ka eelnõu seletuskiri ei anna selleks piisavalt

selgeid juhiseid. Ta selgitas, et bibliograafilised andmed on avalikud, kuigi sisaldavad isikuandmeid, ning ka täistekstid on enamasti avalikud. Juurdepääsupiirangud on peamiselt seotud autoriõigusega, kuid viimasel ajal on neid seatud ka andmesubjektide taotluste alusel. Tema hinnangul vajavad selliste andmete valdajad selgemaid juhiseid, kuidas toimida teadlaste andmetaotluste korral. Bibliograafiliste andmete pseudonüümimine või anonüümimine ei ole tema sõnul avalike lähteandmete tõttu tulemuslik, kuna andmeid on võimalik avaliku teabe abil uuesti isikuga seostada. Veel keerulisem on täistekstide väljastamine. Teadlased soovivad neid kasutada näiteks keele, keelekasutuse või konkreetsete teemade meediakajastuse uurimiseks, kusjuures isikuandmed ei pruugi olla uuringu seisukohalt olulised. Samas sisaldavad tekstid rohkesti isikuandmeid, mida ei ole võimalik automaatselt täielikult eemaldada. Ükski süsteem ei suuda tema sõnul kõiki nimesid usaldusväärselt tuvastada ja eemaldada ning ka nimede eemaldamise järel võivad inimesed jääda muude andmete põhjal tuvastatavaks. Lisaks sisaldavad ajalehetekstid eriliigilisi isikuandmeid, mida ei ole samuti võimalik automaatselt täieliku usaldusväärsusega eristada. Ta küsis, kas olukorras, kus teadlane taotleb tuhandeid avalikke artikleid sisaldavat andmestikku, peab rahvusraamatukogu iga kord kontrollima AKI või eetikakomitee nõusoleku olemasolu, et teha andmete väljastamise otsus. Ta pidas vajalikuks selgitada seletuskirjas või eraldi juhistes, kuidas suhestub IKS-i § 6 avaliku teabe seaduse avaandmeid puudutava regulatsiooniga ning millistel tingimustel saab avalikke isikuandmeid sisaldavaid andmestikke teadusuuringuteks väljastada. See on rahvusraamatukogu arvamuses käsitletud peamine küsimus. Teise küsimusena tõi ta esile teadlaste poolt puhastatud ja väärindatud andmestike säilitamise ning taaskasutamise võimaluse. Kui rahvusraamatukogu on andmed väljastanud ja teadlased on neid töödelnud, oleks otstarbekas säilitada saadud andmestik järgmiste uuringute jaoks, et sama tööd ei tuleks uuesti teha. Rahvusraamatukogu on seni tõlgendanud seadust selliselt, et pärast andmete väljastamist ei ole tal võimalik neid andmestikke edasi säilitada. Tema hinnangul toob see kaasa tarbetu ressursikulu, eriti arvestades, et tegemist on väärtuslike kultuurilooliste andmetega, mida võiks järjepidevalt kasutada kultuuriloo, keelekasutuse ja muude teemade uurimiseks.

Madis Kallas küsis, kuidas käsitletakse lugejate andmeid, mis moodustavad rahvusraamatukogus kolmanda andmekogumi lisaks bibliograafilistele andmetele ja täistekstidele. Ta märkis, et huvi selle vastu, mida ja kuidas eestlased loevad, on suur. Ta uuris, kas ka lugejate andmeid kasutatakse teadusuuringutes ja kas nende väljastamisele kohalduvad samad nõuded.

Marianne Meiorg-Kanmaz vastas, et lugejate andmed ei ole need andmed, mida teadlased on soovinud. Nende töötlemine on pigem asutusesisene küsimus. Lugejate andmeid isikustatud kujul välja ei anta ning võimaliku väljastamise korral esitataks need anonüümselt, üksnes statistilisel kujul. Lugejate isikuandmeid säilitatakse kuni kolm aastat alates viimasest raamatukogu kasutamisest ning see kehtib kõigi raamatukogude, mitte üksnes rahvusraamatukogu kohta. Alaliselt säilitatakse ainult anonüümseid andmeid, näiteks selle kohta, milliseid raamatuid, kui palju ja millises raamatukogus on laenutatud.

Ando Kiviberg andis sõna SA Eesti Teadusagentuur teaduseetika valdkonna juhile Marten Juurikule.

Marten Juurik sõnas, et Eesti Teadusagentuur (ETAG) esitas eelnõu kohta üksikasjaliku kirjaliku arvamuse, ning tänas Justiits- ja Digiministeeriumi selles tõstatatud küsimuste käsitlemise eest. ETAG peab eelnõu üldist suunda mõistlikuks, kuid vajalik on selgemalt määratleda regulatsiooni kohaldamisala ja uuringute liigitus. Eelnõu hõlmab väga erinevaid uuringuid alates humanitaar- ja meditsiiniteadustest kuni tehisaru arendamiseni, mistõttu peab olema üheselt arusaadav, kuidas kavandatud nõuded eri valdkondadele kohalduvad. Ta märkis, et kõige kriitilisemale küsimusele ehk üleminekuperioodi vajadusele on arutelu põhjal ilmselt lahendus leitud, kuid turvalise andmetöötlussüsteemi kasutamise nõude mõju võib olla alahinnatud. Lisaks TAI uuringutele puudutab nõue haiglates tehtavaid kliinilisi ja retrospektiivseid uuringuid. ETAG-i juures käesoleval aastal tegevust alustanud teaduseetika komitee statistika kohaselt oli vähemalt 52 uuringut sellised, milles kasutatakse terviseandmeid ilma andmesubjekti nõusolekuta ning millel puudub eraldi eelarve. Valdavalt on tegemist retrospektiivsete uuringutega, mida teevad üks või kaks arsti oma põhitöö raames. Kui turvalise andmetöötluskeskkonna kasutamine on tasuline teenus, võib selle nõude täitmine selliste uuringute puhul osutuda probleemiks. Ta lisas, et tema arusaamise kohaselt on eeskujuks võetud Tartu Ülikooli SAPU keskkond, mille turvanõuded on kõrged. Suurem osa ETAG-i ettepanekutest puudutab uuringuliikide ja neile kohalduvate nõuete täpsustamist. Avaliku sektori uuring, teadusuuring ja statistilisel eesmärgil toimuv andmetöötlus võivad kattuda ning lisaks teevad asutused analüüse oma igapäevase tegevuse raames. Kõik need tegevused eeldavad andmetöötlust, kuid nende piirid ei ole piisavalt selged. Kui liigitusest sõltuvad erinevad teavitamiskohustused, võib ebaselgus põhjustada vaidlusi. Oluline osa tema tööst ETAG-is seisneb juba praegu selle eristamises, kas tegevus on teadusuuring, kas sellele kohaldub eetikakomitee hinnangu küsimise kohustus ning kas komiteel on võimalik seda hinnata. Ka IKS-i senine erinev tõlgendamine on praktikas probleeme põhjustanud. Ta tõi näiteks Tartu Ülikooli õigusteaduskonna juristide koostatud teadusuuringutes isikuandmete töötlemise juhendi, milles väljendatud arusaam erines ETAG-i omast. Tema hinnangul on erinevaid tõlgendusi soodustanud seaduse jäik sõnastus, mis ei arvesta kõigi uuringute vajadustega.

M. Juurik pidas vajalikuks vaadata üle uuringu tellija mõiste kasutamise. Paljudel uuringutel ei ole tellijat ning seletuskirja põhjal peetakse tema hinnangul sisuliselt silmas vastutavat töötlejat. Ta tegi ettepaneku eelistada Euroopa Liidus ühtselt kasutatavat vastutava töötleja mõistet, selle asemel et luua uusi rolle, mis ei ole kõigi uuringute puhul kohaldatavad. Samalaadseid märkusi sisaldab ETAG-i kirjalik arvamus veelgi. AKI teavitamise kohustuse kohta sõnas ta, et ETAG-i teaduseetika komitee alustas tegevust jaanuaris ja pidas esimesed koosolekud veebruaris ning on avalikustanud juba 313 uuringukirjet. Kirjetest nähtuvad uurijad, uuringu periood, pealkiri ja lühikirjeldus ning mõnel juhul on avaliku failina kättesaadav ka andmekoosseis. Tema hinnangul võiks komitees aastas käsitletavate uuringute arv olla ligikaudu 350, kuid komitee ei hinda kõiki uuringuid, millele kavandatakse AKI teavitamise kohustust. AKI-le aastas esitatavate teadete koguarv ei ole talle teada, kuid näiteks ligikaudu 400 uuringukirje avaldamine veebilehel ei pruugi läbipaistvust oluliselt suurendada. Kuna ETAG juba avalikustab uuringute kohta teavet, võib sama teabe täiendav esitamine AKI-le kaasa tuua dubleerimise. Seetõttu tuleks teavitamiskohustuse korraldus hoolikalt läbi vaadata. Ta viitas Harju Maakohtu ettepanekule anda teavitamise ülesanne andmekogude pidajatele, kellel võivad olla selleks paremad vahendid, ning pidas vajalikuks eelistada vähem koormavat lahendust, mis ei looks uurijatele täiendavat topeltteavitamise

kohustust.

Ando Kiviberg andis sõna Mõttekoja Praxis programmijuhile Hede Sinisaarele.

Hede Sinisaar sõnas, et paljud Praxise tõstatatud küsimused on eelnevates sõnavõttudes juba käsitlemist leidnud ning sarnaselt ETAG-iga esitas ka Praxis arvukalt täpsustavaid küsimusi. Ta pidas vajalikuks selgemalt eristada uuringut ja püsivat andmetöötlust, kuna see küsimus ei puuduta üksnes meditsiinivaldkonda, vaid ka näiteks analüüsimudelite regulaarset uuendamist ja muid teadustöös olulisi tegevusi. Seetõttu vajavad eelnõu sõnastus ja eelkõige seletuskiri täiendavat täpsustamist. Ta juhtis tähelepanu avaliku sektori uuringu määratlemisele ja teavitamiskohustuse täitmisele Euroopa Liidu ning rahvusvaheliste organisatsioonide tellitud uuringute puhul. Ebaselgeks jääb, kuidas selliseid uuringuid käsitleda juhul, kui neil puudub Eestis konkreetne avaliku sektori partner. Samuti vajab lahendamist, kes peab sellises olukorras AKI-t teavitama, kuna välismaiselt tellijalt ei saa tema hinnangul sellise teavituse esitamist eeldada. Ta tõstatas ka riigiasutustes ja kohalikes omavalitsustes uuenduslike elanike kaasamise meetodite kasutamise ning katsetamise küsimuse. Praxisel on selles valdkonnas praktiline kogemus, millega on kursis ka AKI, kuid eelnõu praegune sõnastus ei pruugi anda piisavat alust uudsete kaasamismeetodite rakendamiseks vajalike isikuandmete töötlemiseks. Ta pidas võimalikuks luua kõnealuse muudatusega selleks selgem õiguslik alus. Ta osutas ka vajadusele täpsustada kvaliteeditoiminguid ja lisatoiminguid puudutavaid nõudeid, sealhulgas seda, kes vastavaid toiminguid teeb ning kuidas kontrollitakse nõuete täitmist. Samuti tuleks selgitada, millistel juhtudel peetakse silmas ühe andmekogu andmete töötlemist ning millal väljub tegevus IKS-is kasutatud määratluse piiridest. Tema hinnangul on osa neist küsimustest võimalik lahendada seletuskirja täpsustamisega. Täiendavalt tuleks kontrollida, et kohalikele omavalitsustele säiliks võimalus kasutada isikuandmeid oma elanike küsitlemiseks, uuringute tegemiseks ja kaasamiseks. Vastava õigusliku aluse puudumine on olnud pikka aega probleem, mistõttu tuleb eelnõus kavandatud kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse muudatust ja IKS-is sätestatavat õigust hinnata kõigi nimetatud tegevuste seisukohast. Ta tunnustas teema käsitlemist ja kavandatud lihtsustusi, sest eri organisatsioonidele kaasnev halduskoormus on oluline aspekt. Harju Maakohtu tõstatatud teavitamisprobleemi kohta selgitas ta, et Praxis teavitab intervjueeritavaid alati sellest, kui nende kohta töödeldakse lisaks intervjuule täiendavaid andmeid. Sellist teavet antakse korduvalt. Sarnaselt ETAG-iga avaldavad ka ministeeriumid oma veebilehtedel teavet uuringute kohta. Seetõttu võiks kaaluda eri veebilehtedel juba avaldatava teabe keskset koondamist, et oleks võimalik saada ülevaade sellest, milliseid andmeid ja millistel eesmärkidel töödeldakse.

Ando Kiviberg andis sõna Tallinna Tehnikaülikooli infotehnoloogia teaduskonna tervisetehnoloogiate instituudi professorile Maie Bachmannile ning teadusosakonna teadus- ja arendustegevuse korralduse nõunikule Aleksander Vukkertile.

Aleksander Vukkert sõnas, et Tallinna Tehnikaülikoolil on hea meel ministeeriumi valmisoleku üle arvestada ettepanekuga, mis puudutas spetsiaalse andmetöötluskeskkonna kasutamise nõude rakendamise tähtaega. Ülikooli teine ettepanek oli võimaldada juba käimasolevatel teadusuuringutel lõppeda nende reeglite alusel, mis kehtisid projekti alustamisel. Üleminekuperiood peab olema sisuline ja piisav nõude rakendamiseks vajalike ettevalmistuste tegemiseks. Ta märkis, et andmetöötluskeskkonna kasutamise nõue on

kohustuslik tingimus, millele uuringu tegija kas vastab või ei vasta, kuid seletuskirjas on selle täitmisega kaasnevat mõju selgelt alahinnatud. Seletuskirjas viidatakse halduskoormuse vähenemisele, kuigi tema teada on nõuetele vastav keskkond Eestis praegu olemas vaid ühel ülikoolil. Sellel ülikoolil ei ole kohustust teistele teenust osutada ning selline võimalus sõltub tema valmisolekust ja suutlikkusest. Ta küsis, kas seadusandja eeldab, et kõik asjaomased asutused loovad endale nõuetekohase keskkonna, või kavandatakse kellelegi riiklik ülesanne vastavat teenust pakkuda. Samuti vajab selgitamist, kui paindlikuks kujunevad keskkonna kasutamise tingimused ja hinnastamine olukorras, kus nõuetele vastab ainult üks keskkond, kuid selle kasutamine on kõigile kohustuslik. Ta juhtis tähelepanu ka nõuete tehnilisele üldsõnalisusele. Kui asutus soovib nõuetekohase andmetöötluskeskkonna ise luua või tellida, peab tal olema teada, millised tehnilised kriteeriumid tuleb arendajale ette anda ning mille alusel AKI hiljem keskkonna nõuetele vastavust kontrollib. Ta küsis, kas seaduse juurde koostatakse tehniline spetsifikatsioon, milles määratletakse keskkonnale esitatavad täpsed nõuded. Enne nõude rakendamist tuleb lahendada arvukad tehnilised ja praktilised küsimused ning üleminekuperiood peab andma selleks tegeliku võimaluse. Tema hinnangul oleks mõju hindamiseks tulnud pöörduda ka eetikakomiteede poole, et selgitada välja, kui palju nõudest mõjutatud uuringuid on käimas ja millal need lõpevad. Ta kordas, et seletuskirjas esitatud mõjuhinnang ei vasta kavandatava nõude tegelikule ulatusele.

Maie Bachmann lisas, et juba käimasolevate uuringute eelarvetes ei ole ette nähtud vahendeid turvalise andmetöötluskeskkonna kasutamise teenuse ostmiseks. Samuti küsis ta, kas uute nõuete rakendamisel tuleb kõigi nende uuringute puhul taotleda eetikakomiteelt uuringu muudatuste heakskiitmist, mis tooks kaasa täiendava menetlusvajaduse. Ta uuris ka seda, kas haiglad on olnud eelnõu menetlusse kaasatud, väljendades muret, kuidas saavad jätkuda haiglates tehtavad retrospektiivsed uuringud, mille jaoks haiglatel ei ole võimalik täiendavaid rahalisi vahendeid eraldada.

Ando Kiviberg andis sõna Tallinna Ülikooli andmekaitsespetsialistile Liana Lilale.

Liana Lila sõnas, et Tallinna Ülikoolis tegutseb eetikakomitee, mis vaatab läbi keskmiselt 12 uuringut kuus. Uuringud on muutunud aastatega keerukamaks ning ühes uuringus kombineeritakse järjest sagedamini eri uurimismeetodeid, sealhulgas registriandmete kasutamist, küsitlusi ja intervjuusid. Ta tõstatas küsimuse, kuidas suhestub turvalise andmetöötluskeskkonna kasutamisel kavandatav eriliigiliste isikuandmete töötlemise lihtsustamine uuringute eetilise hindamisega. Tallinna Ülikoolis tehakse palju alaealisi hõlmavaid uuringuid, sealhulgas kooliuuringuid, milles küsitakse eriliigilisi isikuandmeid. Eetikakomitee ei hinda üksnes isikuandmete töötlemist, vaid ka uuringu eetilisust ning osa uuringuid jäetakse kooskõlastamata just eetilistel põhjustel. Näiteks ei pruugi teatud andmete küsimine alaealistelt olla eetiliselt põhjendatud. Ta juhtis tähelepanu ka alaealiste ja nende vanemate teavitamisele. Ta märkis, et teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni korralduse seaduse (TAIKS) muudatus võimaldab teha 15–17-aastasi hõlmavaid uuringuid vanemaid teavitamata. Tallinna Ülikooli hinnangul on see probleemne, kuna alaealised ei pruugi uuringu sisust piisavalt aru saada. Samuti vajab tema sõnul selgitamist ülikoolide institutsionaalsete eetikakomiteede õiguslik staatus. Kuigi TAIKS võimaldab moodustada institutsionaalseid eetikakomiteesid, viitab IKS seaduse alusel moodustatud eetikakomiteele. Ülikoolide eetikakomiteed on aga moodustatud rektori korraldusega. Seetõttu küsis ta, kas ja

millisel kujul saavad need komiteed kavandatava regulatsiooni kohaselt tegutseda, toonitades nende olulist rolli ülikoolides. Ta märkis, et Tallinna Ülikool osaleb paljudes Euroopa Liidu rahastatud uuringutes, milles ülikool ei ole tellija, vaid üks kaasatud teadusasutustest. Ka selliste uuringute puhul jääb ebaselgeks, kes peab teavitamiskohustuse täitma ja kuidas seda teha. Ta nõustus Harju Maakohtu seisukohaga, et andmesubjektide teavitamine on praktikas probleem. Ta tõi näiteks Haridus- ja Teadusministeeriumi uuringu, mida oli käsitlenud ka AKI ning mille kohta oli ülikool saanud vastuse Justiits- ja Digiministeeriumilt. Tema sõnul ei olnud ülikoolile siiski selge, milline on andmete väljastamise õiguslik alus ning kuidas tuleb täita IKÜM-i artiklitest 13 ja 14 tulenevaid teavitamiskohustusi. Ta küsis, miks peab andmeid valdav asutus kandma andmete väljastamise ja andmesubjektide teavitamise kohustusi olukorras, kus uuring ei toimu tema huvides. Selline korraldus suurendab andmete väljastaja halduskoormust ning koos väljastajale jääva vastutusega võib vähendada valmisolekut andmeid väljastada, takistades seeläbi uuringute tegemist. Tema hinnangul tuleb leida lahendus, mis toetaks teadlasi ning määratleks selgelt teavitamiskohustuse ja vastutuse jaotuse. Ka asutus, kelle huvides uuring tehakse, peaks kandma vastavaid kohustusi ja vastutust, mitte jätma neid üksnes andmeid valdavale asutusele. Lõpetuseks osutas ta turvalise andmetöötluskeskkonna kasutamise kuludele. Praegu suudab sellist keskkonda pakkuda Tartu Ülikool. Ta viitas Tartu Ülikooliga koostöös tehtavale uuringule, mille eelarve on SAPU keskkonna kõrge kasutustasu tõttu juba ületatud. Teadlastel ei ole alati võimalik sellise kulu suurust eelarve kavandamisel ette näha.

Ando Kiviberg sõnas, et kaks huvigruppi on esitanud kirjaliku arvamuse, kuid nende esindajad ei saanud istungil osaleda, mistõttu loeb ta nende arvamused ette.
Ta tutvustas Rakenduskõrgkoolide Rektorite Nõukogu arvamust, mille kohaselt peetakse kavandatavaid muudatusi vajalikuks ja ajakohaseks. Nõukogu hinnangul parandab eelnõu oluliselt teadus- ja arendustegevuse võimalusi, lihtsustab registriandmete kasutamist uuringutes ning loob ajakohasema raamistiku turvaliseks andmekasutuseks. Eriti tunnustatakse püüdlust laiendada avaliku sektori uuringute mõistet poliitikakujundamisest kaugemale ning luua IKS-i §-s 6^1 sätestatavate turvaliste andmetöötlussüsteemide kaudu õiguslik ja tehniline raamistik kiiremaks, ühtlasemaks ning turvalisemaks andmetöötluseks. Samas peab nõukogu vajalikuks täpsustada mitut regulatsiooni rakendamisega seotud küsimust. IKS-i § 6 lõike 2 puhul tuleks selgitada, milliste tunnuste alusel hinnata uuringu vastavust teadusuuringule omastele kvaliteedinõuetele. Kuna vastutus nõuete täitmise eest jääb uuringu tegijale, võib ebaselgus nende sisus tuua hilisemas järelevalves kaasa küsimuse kogu andmetöötluse õiguspärasusest. Nõukogu hinnangul vajab täpsustamist ka avaliku sektori uuringu mõiste ulatus. Uuring peab olema selgelt seotud konkreetse avaliku ülesande täitmisega ning vastama vajalikkuse ja proportsionaalsuse põhimõtetele. Nõukogu teeb ettepaneku täpsustada sätte kohaldamisala nii, et andmete valdaja saaks hinnata taotleja eesmärkide ja kavandatava andmekasutuse õiguspärasust ning põhjendatust. Arvamuses leitakse, et praegu puudub andmete väljastajal selge võimalus andmete väljastamisest keelduda, kui uuringu eesmärgid, kavandatav andmekasutus või selle kooskõla avaliku huviga ei ole piisavalt selged või kontrollitavad. Kõrgkoolide õppe-, kvaliteedi- ja teadustegevuse seisukohast vajab nõukogu hinnangul selgitamist IKS-i § 6 kohaldamisala, eelkõige lõike 2 ning lõigete 10 ja 11 kohaldamine õppekorralduse, õppeanalüütika ja kvaliteedihindamise raames tehtavatele analüüsidele. Samuti vajab täiendavat selgitamist IKS-i § 6 lõike 3 punktis 2 sätestatud keeld teha uuringu käigus lisatoiminguid, mille tagajärjel saab isiku tuvastada.

Nõukogu peab vajalikuks täpsustada, milliseid konkreetseid toiminguid silmas peetakse ja kelle tegevusele piirang laieneb. IKS-i § 6 lõike 4 punkti 2 puhul osutab nõukogu vajadusele selgitada isikustatud kujul tehtava uuringu eelduseks oleva ülekaaluka avaliku huvi hindamist ja tõendamist. Kuna ka seletuskirjas käsitatakse seda määratlemata õigusmõistena, tuleb täpsustada selle praktilist rakendamist. Lisaks vajab selgitamist, kas ja millistel juhtudel tuleb koostada andmekaitsealane mõjuhinnang (DPIA) või läbida muu formaalne hindamisprotsess. Kokkuvõttes toetab Rakenduskõrgkoolide Rektorite Nõukogu eelnõu eesmärke ja kavandatavaid muudatusi, kuid peab nimetatud küsimuste täpsustamist vajalikuks, et tagada regulatsiooni ühetaoline rakendamine, suurendada õigusselgust ning vähendada andmetöötlejate, uuringute tegijate ja andmete valdajate tõlgendamisriske.

A. Kiviberg tutvustas Eesti Meediaettevõtete Liidu (EML) arvamust, mille kohaselt on põhjendatud eelnõu eesmärk lihtsustada isikuandmete kasutamist teadusuuringutes, statistika koostamisel ja avaliku sektori analüüsides. Samas tuleb tagada, et muudatused ei võimaldaks isikuandmete, sealhulgas eriliigiliste isikuandmete ebaproportsionaalselt ulatuslikku töötlemist ega nõrgendaks põhjendamatult andmesubjektide õiguste kaitset. IKS-i § 6 lõike 1 kohta leiab EML, et eelnõus tuleb selgelt eristada isikuandmete töötlemise õiguslikku alust ja teadusuuringutele kohalduvaid erandeid. Liidu hinnangul väljuvad avaliku sektori uuringud IKÜM-i artiklis 89 sätestatud eesmärkidest ning nende hõlmamine vastava erandiga kujutaks endast selle õigusvastast laiendamist. Arvamuses rõhutatakse, et artiklis 89 nimetatud avalikes huvides arhiveerimist ei saa sisustada avaliku sektori uuringuna, ning leitakse, et kavandatav laiendus on selle artikliga vastuolus. IKS-i § 6 lõikes 2 sätestatav avaliku sektori uuringu määratlus on EML-i hinnangul liiga lai, kuna võimaldab töödelda isikuandmeid asutuse ülesannetega üldiselt seotud analüüside tegemiseks. Samuti peetakse liiga laiaks avaliku sektori asutuse käsitlust, mis võimaldab sisuliselt hõlmata iga avalikku ülesannet täitva isiku. EML peab vajalikuks kitsendada töötlejate ringi ning täpsustada, milliste konkreetsete uuringute puhul on lubatud isikuandmete töötlemine nõusolekuta. Eriti ohtlikuks peab liit eriliigiliste isikuandmete kasutamise lubamist ebaselgelt määratletud uuringutes. IKS-i § 6 lõigete 3 ja 4 kohta märgib EML, et ülekaaluka avaliku huvi olemasolu ei tohiks iseenesest õigustada isiku tuvastamist võimaldavate andmete kasutamist, eriti kui avaliku huvi olemasolu hindab uuringu tegija ise. Liidu ettepaneku kohaselt peaks avaliku huvi olemasolu tuvastama sõltumatult järelevalveasutus. IKS-i § 6 lõigetes 5–7 käsitletud eelkontrolli ja kaitsemeetmete puhul peab EML vajalikuks tagada avaliku ja erasektori uuringutele samaväärsed kaitsemeetmed, kui andmekaitserisk on võrreldav. Arvamuses rõhutatakse, et eetikakomitee hinnang ei asenda andmekaitsealast mõjuhinnangut ning suure riskiga töötlemise korral tuleb täita IKÜM-i artiklite 35 ja 36 nõudeid. Samuti jääb liidu hinnangul ebaselgeks, kuidas maandab andmetöötluse riske uuringu kohta teabe avaldamine AKI veebilehel. IKS-i § 6 lõikes 12 kavandatud andmesubjekti õiguste piiramise kohta leiab EML, et IKÜM-i artiklites 16 ja 18 sätestatud õiguste piirangud peavad olema vajalikud ja proportsionaalsed ega tohi rakenduda automaatselt üksnes põhjusel, et isikuandmeid kasutatakse uuringus. Piirangu vajalikkus ja selle mõju andmesubjektile peavad olema põhjendatud. IKS-i §-s 6^1 sätestatava turvalise andmetöötlussüsteemi kasutamist peab EML oluliseks kaitsemeetmeks, kuid rõhutab, et see ei asenda töötlemise õigusliku aluse, vajalikkuse ega proportsionaalsuse hindamist. Lisaks tuleb täpsustada andmete säilitamise ja kustutamise tingimusi, sealhulgas uuringutulemuste valideerimiseks vajalikke säilitamistähtaegu. Kokkuvõttes palub EML täiendada eelnõu nii, et uuringu tegemise avalik

huvi, isikuandmete töötlemise õiguslik alus, konkreetsete andmete kasutamise vajalikkus ja andmesubjekti õiguste kaitsemeetmed oleksid selgelt eristatavad ning iseseisvalt hinnatavad tingimused. Samuti vajab täiendavat analüüsi avaliku sektori uuringu kavandatud määratluse kooskõla IKÜM-i artiklis 89 sätestatud eranditega. Liidu hinnangul peab eelnõu lihtsustama teadusuuringuteks vajalikku andmetöötlust, mitte leevendama isikuandmete töötlemise üldisi õiguspärasuse, minimaalsuse ja proportsionaalsuse nõudeid.

A. Kiviberg andis küsimuste esitamiseks sõna komisjoni liikmetele ja arvamuste tutvustajatele.

Triin Kihuoja küsis, kuidas suhestub eelnõus käsitletud tehisaru arendamine rahvastikuregistrist andmete saamise võimalusega õigustatud huvi alusel. Rahvastikuregistri seaduse kohaselt võib juriidiline isik õigustatud huvi korral registrist andmeid pärida ning õigustatud huvina käsitatakse ka teadusuuringu tegemist IKÜM-i tähenduses. Ta uuris, kas juhul, kui eelnõuga võimaldatakse eraettevõtetel käsitada tehisaru arendamist teadusuuringuna, võivad nad taotleda ja saada õigustatud huvi alusel rahvastikuregistrist andmeid ka tehisaru arendamiseks.

Kristel Niidas vastas, et eelnõuga ei looda erasektorile ühtegi isikuandmete töötlemise õiguslikku alust. Need alused tulenevad IKÜM-ist ning üks neist on õigustatud huvi. Kui tehisaru arendamine vastab teadusuuringu tunnustele, kohalduvad sellele ka IKS-is sätestatud nõuded. Ta lisas, et Euroopa Kohtu seisukoha kohaselt ei saa riigisisese õigusega piirata isikuandmete töötlemist õigustatud huvi alusel. Kui rahvastikuregistrist taotletakse andmeid õigustatud huvi alusel, peab registri vastutav töötleja ehk Siseministeerium hindama taotleja õigustatud huvi analüüsi ja selle põhjendatust, kaaluma riske ning andmesubjekti huvide kaitset. Selle hindamise tulemusel otsustab vastutav töötleja, kas andmed väljastada. Kõnealune eelnõu ei reguleeri erasektori isikuandmete töötlemise õiguslikke aluseid.

Urve Tiidus küsis, kuidas seostub arutatava eelnõuga andmete majanduslik väärtus ja nende kasutamine tulu teenimiseks, viidates ligikaudu 20 aasta eest väljendatud mõttele, et andmed on uus nafta ehk rikkuse allikas. Ta tõi näitena olukorra, kus pärast apteegist ravimi ostmist saab ta järgneva viie kuni seitsme päeva jooksul sarnaste toodete reklaame.

Kristel Niidas vastas, et reklaamteadete saamine võib olla seotud apteegi andmekaitsetingimuste ja teadete saamiseks antud nõusolekuga, mida ei ole tagasi võetud. Ta selgitas, et tegemist on apteegi kui teenusepakkuja andmetöötlust puudutava küsimusega, mis ei kuulu kõnealuse eelnõu reguleerimisalasse.

Madis Kallas küsis, kas teadlaste ja ülikoolide andmetöötlusele kavandatavad ranged ning üksikasjalikud nõuded on tasakaalus olukorraga, kus inimesed jagavad sotsiaalmeedias ja nutiseadmete kaudu ulatuslikult andmeid oma igapäevaelu kohta. Tema hinnangul võivad välismaised tehnoloogiaettevõtted teada inimeste liikumisest, ostudest, toitumisest ja unest märksa rohkem, samal ajal kui riigisiseselt piiratakse teadlaste andmekasutust väga detailselt. Ta uuris, kas selline lähenemine ei sea oma teadlaste tööle ebaproportsionaalseid takistusi ega jäta laiemat andmekogumise probleemi piisava tähelepanuta. Ta märkis, et kontrollis riigiportaalis eesti.ee enda kohta tehtud päringuid ning leidis sealt pika loetelu. Ta küsis, kas

uuringuteks andmete väljastamise teabe saaks samuti seal nähtavaks teha, nii et väljastaja registreeriks andmete edastamise ning inimene saaks sellest teada ja vajaduse korral reageerida. Ta tõi võrdluseks naaberkinnistu planeeringute jälgimise ning küsis, kas ka oma isikuandmete kasutamise puhul võiks inimesel olla roll vastava teabe korrapärasel jälgimisel, et teavitamiskohustuse täitmine ei takistaks teadusuuringute tegemist.

Kristel Niidas vastas, et eristada tuleb inimese enda otsust kasutada nutiseadmeid ja jagada rakenduste kaudu oma andmeid ning riigisiseselt teadusuuringuteks kehtestatavaid kaitsemeetmeid. Nutikella või nutisõrmuse kasutamisel peab inimene arvestama, et tema andmeid võivad töödelda välismaised teenusepakkujad. Eelnõuga nähakse ette kaitsemeetmed teadusuuringute tegemiseks, et vältida varem esinenud probleemide kordumist. Kõnealuse regulatsiooniga ei saa takistada inimesel endal otsustada, kellele ja milliste rakenduste kaudu ta oma andmeid jagab.

Ando Kiviberg arutles, et inimeste teadlikkust oma isikuandmete jagamise tagajärgedest tuleb suurendada, kuna sotsiaalmeedias pilte ja videoid avaldades ei pruugita mõista sellega kaasnevaid mõjusid. Samas jagavad inimesed sellisel juhul andmeid vabatahtlikult ning saavad vastu näiteks tähelepanu, emotsionaalse rahulolu või tunde, et nad on teiste jaoks olulised. Ta pakkus arutamiseks mõtte, kas ka teadusuuringute ja avalikes huvides tehtavate uuringute puhul võiks motiveerida inimesi oma andmeid vabatahtlikult jagama neile meeldiva hüvega, millest andmete jagamata jätmisel ilma jäädaks.

Kristel Niidas vastas, et eelnõu reguleerib isikuandmete töötlemist ilma inimese nõusolekuta. Nõusoleku alusel andmete töötlemisel võib inimesele hüve pakkuda, kuid see võib mõjutada nõusoleku vabatahtlikkust IKÜM-i tähenduses. Teadusuuringutest saadav kasu jõuab inimesteni kaudselt tagasi, näiteks paremate avalike teenuste ja tervishoiuteenuste kaudu. Seda tuleb uuringutega kaasnevate hüvede hindamisel arvestada.

Helir-Valdor Seeder märkis, et ostude järel reklaamide saamine ei puuduta üksnes apteeke, osutades andmekogumise võimaluste laienemisele ka võrku ühendatud kodumasinate kaudu. Ta palus aga täpsustada K. Niidase selgitust, et eelnõuga soovitakse vältida varem esinenud probleemide kordumist, ning küsis, milliseid konkreetseid juhtumeid ta silmas pidas.

Kristel Niidas vastas, et silmas peeti juhtumeid, kus uuringu tegemisel ei järgitud nõutud menetlust ning eetikakomitee hinnang jäi küsimata. Ta viitas võimaliku näitena lastetute naiste uuringule ning märkis, et kavandatavate kaitsemeetmete eesmärk on vältida selliste olukordade kordumist.

Helir-Valdor Seeder sõnas, et konkreetse näite asjaosalised jäid kõnealuses juhtumis õigeks. Uuring jäi tegemata ja materjalid hävitati ning kuigi juhtum tekitas ulatuslikku avalikku tähelepanu ja üks inimene vabastati ametist, sisuliselt midagi ei juhtunud.

Urve Tiidus küsis, kas Euroopas või mujal maailmas on riike, kus uuringutega seotud isikuandmete töötlemine ja kaitse on paremini korraldatud ning kelle kogemusest võiks Eesti eeskuju võtta.

Kristel Niidas vastas, et talle ei ole teada riiki, mille korraldust saaks tervikuna musternäidiseks pidada. Mõned riigid on lubanud teadusuuringuid teha üksnes nõusoleku alusel, kuid tema hinnangul ei ole see hea lahendus. Kuigi ta ei osanud tuua konkreetset eeskuju, leidis ta, et Eesti olukord ei ole teistega võrreldes sugugi kõige halvem.

Maris Juha märkis, et Eesti eristub paljudest teistest riikidest andmete kõrge digiteerituse taseme ja arvukate andmebaaside poolest, mis pakuvad ulatuslikke võimalusi andmete kasutamiseks. Selles mõttes on Eesti tema hinnangul teistest ees. Samas leidis ta, et riigi vastu võetud digiühiskonna arengukava näeb ette inimkeskse andmehalduse ning vajaduse tagada andmetöötluse läbipaistvus. Ta kutsus üles pöörama digiriigi arendamisel senisest enam tähelepanu ka nende põhimõtete tegelikule rakendamisele.

Marianne Meiorg-Kanmaz leidis, et võimalus teha uuringuid ilma andmesubjektide nõusolekuta on rahvusraamatukogu seisukohast väga oluline. Andmete väljastamise sidumine iga inimese nõusolekuga ei oleks tema hinnangul teostatav, kuna puudutatud isikute arv on väga suur ning nõusolekute alusel väljastamine eeldaks artiklite ja muude materjalide ükshaaval läbivaatamist. Ta pidas vastavat regulatsiooni vajalikuks, kuid samas leida vajadust tasakaaluks.

Maie Bachmann märkis, et TAI haldusalas on erinevaid registreid ja riiklikke andmekogusid ning arutelus tõstatatud küsimused on aktuaalsed. Tema hinnangul on tehniliselt ja praktiliselt teostatav lahendus, mille puhul registripidaja edastab teadusuuringuks andmete väljastamisel kesksesse andmejälgimise keskkonda teabe selle kohta, kelle andmeid ja millise uuringu tarbeks väljastati.

Ando Kiviberg tänas külalisi arutelu eest.

3. Info ja muud küsimused

Ando Kiviberg teatas, et Portugali parlamendi riigireformi ja kohaliku omavalitsuse komisjoni delegatsioon viibib Eestis 14.–15. detsembril ning on avaldanud soovi kohtuda põhiseaduskomisjoni ja maaelukomisjoniga. Kohtumine delegatsiooniga toimub tõenäoliselt 14. detsembril põhiseaduskomisjoni istungi ajal. Ta palus komisjoni liikmetel kohtumisel osaleda.

(allkirjastatud digitaalselt)
Ando Kiviberg
juhataja

(allkirjastatud digitaalselt)
Markus Veia
protokollija